

Мястото на Блажени Августин в Православната църква

[Йеромонах Серафим \(Роуз\)](#)

[Предговор от автора](#)

[За книгата и нейния автор](#)

[Кратко житие на бл. Августин, еп. Ипонски 354 - 430 сл. Хр.](#)

[Глава 1. Мястото на бл. Августин в Православната църква](#)

[Глава 2. Противоречието между благодат и свободна воля](#)

[Глава 3. Доктрината за Предопределението](#)

[Глава 4. Мнения от Галия – V век](#)

[Глава 5. Мнения от VI век - Изтока и Запада](#)

[Глава 6. Девети век - св. Фотий Велики](#)

[Глава 7. По-късните векове - св. Марк Ефески](#)

[Глава 8. Съвременни мнения за Бл. Августин](#)

[Бележка върху съвременните хулители на Бл. Августин](#)

[Притурка. Кратко житие на бл. Августин](#)

[Бележки](#)

Съдържанието се генерира чрез active content (javascript), който е безвреден за Вашия компютър.

Предговор от автора

Това малко изследване върху [блажени Августин](#) е представено тук като книга по молба на православните християни, прочели го публикувано в "The Orthodox Word", бр. 79 и 80 от 1978 г. и сметнали, че в него има послание и за днешните православни. То няма претенции за пълнота като изследване върху богословското творчество на бл. Августин - само един богословски проблем тук е третиран подробно (този за благодатта и свободната воля), а останалата част е предимно историческа. Ако изобщо има някаква стойност, то тя е, че разкрива отношението на Православната църква към бл. Августин

в течение на вековете. Докато се опитваме да определим мястото му в Православната църква, може да хвърлим светлина и върху проблема да си православен в нашия съвременен свят, където чувството и вкуса на истинското Православие се срещат толкова рядко сред православните богослови. Докато излага православно отношение към бл. Августин, автора смята да го освободи от положението му на "изкупителна жертва" пред днешните богослови-теоретици и по този начин да помогне на всички ни да съзрем и неговите, и нашите собствени слабости малко по-ясно, защото неговите слабости в изненадващо голяма степен са подобни на нашите.

Тези наши слабости изпъкнаха ярко пред автора скоро след първоначалното публикуване на изследването при срещата му с един руснак, имигрирал наскоро от бившия Съветски Съюз и който бил обърнат в Православието в Русия, но все още до голяма степен го възприемал от гледна точка на източните религии, които дълго време преди това изповядвал. За него бл. Августин също беше нещо като изкупителна жертва, бидейки обвиняван в неправилно превеждане и тълкуване на еврейски термини, в неправилно учение за "първородния грях" и т. н. Е, да, не може да се отрече, че бл. Августин е прилагал своята свръхлогичност и към тази доктрина и е преподавал изкривено православно виждане за прародителския грях, но неговото становище е не толкова неправославно, колкото тесногръдо и непълно. Августин фактически е отричал, че човекът има изобщо някаква добродетел или свобода сам по себе си и е считал всеки човек отговорен за престъплението на Адамовия грях заедно с носенето на последствията от него. Православното богословие счита тези възгледи за едностранчиво преувеличаване на истинското християнско учение.

Както и да е, този руски имигрант използваше недостатъците на Августиновата доктрина като извинение за полагането на едно наистина неправославно учение за пълната свобода на човека от прародителския грях. Някои едностранчиви критики на учението на Августин за първородния грях дори сред по-православни мислители доведоха до подобни преувеличавания, завършващи с ненужно объркване сред вярващите: някои автори са толкова "против" Августин, че създават впечатлението, че в края на краищата Пелагий ⁱ навярно е бил православен учител (въпреки проклятието на църквата върху него); други се удоволстват да шокират читателите, заявявайки, че доктрината за първородния грях е "ерес".

Такива свръхреакции към преувеличеното от Августин са по-вредни от грешките, които си мислят, че поправят. Така бл. Августин се превръща не само в "изкупителната жертва", върху която справедливо или не, се

струпват всички възможни богословски грешки, но и в нещо още по-опасно: извинение за една елитарна философия за превъзходството на "източната мъдрост" над всичко "западно". Според тази философия, не само Августин, но и всеки друг под каквото и да било по вид "западно влияние", включително много от изтъкнатите православни богослови от последните векове, "не разбират в действителност" православните доктрини и трябва да бъдат учени от днешните представители на "светоотеческото съживление". Славният руски отец от XIX век епископ Теофан Затворник често бива набеден за злоупотреби в тази насока. Понеже е използвал някои западни изрази и дори превел някои западни книги (макар че ги е променил, за да отстрани всички неправославни идеи), съзнавайки, че духовно бедните православни люде могат да извлекат някаква полза от тях (в това той само е следвал по-раншния пример на св. Никодим Светогорец), днешните "елитисти" се опитват да го дискредитират като го петнят с прозвището "схоластичен". Понататъшните намеци на тези критици са явни: ако на такива велики православни учители като бл. Августин и еп. Теофан не може да се вярва, тогава колко по-малко ние останалите православни християни разбираме сложността на православните доктрини? "Истинското учение" на църквата трябва да е толкова тънко, че "наистина" ще могат да го проумеят само малцината с богословски дипломи от модернистките православни академии, където "светоотеческото съживление" процъфтява или с други думи това ще са само освидетелстваните като "действително светоотечески" мислители.

И все пак, едно странно противоречие окръжава този "светоотечески елит": техният език, техният тон, целият им подход към такива въпроси, са толкова западни (понякога дори "йезуитски"), че човек се изумява как може да са толкова слепи - да се опитват да критикуват онова, което е така очевидно част от самите тях. "Западният" подход към богословието, свръхлогичността, от която, да, бл. Августин (но не и еп. Теофан) наистина е страдал, прекомерното уповаване на умозаклученията на нашия неблагоприятен разсъдък - всичко това е толкова голяма част от всеки съвременен човек, че е просто глупаво да претендираме как това е нечий чужд проблем, а не на първо място наш собствен. Само да можеше всички ние да притежаваме поне част от това дълбоко и истинско Православие на сърцето (да използвам израза на св. Тихон Задонски), което и бл. Августин, и еп. Теофан са притежавали в изключителна степен, тогава щяхме да сме много по-малко склонни да преувеличаваме грешките и пропуските им, истински или въображаеми.

Нека коректорите на Августиновото учение продължават делото си, ако искат, но нека го правят с повече яснота, с повече съчувствие, с повече

Православие, с по-ясното съзнание, че бл. Августин е на същото небе, към което всички ние се стремим, да не би да поискаме да отнемем Православието и от всички свети отци, които са го считали за православен светец - от ранните св. отци на Галия през св. Фотий Константинополски, св. Марк Ефески и св. Димитрий Ростовски, та чак до неотдавнашните и съвременни православни учители, начело с архиепископ Йоан Максимович. Най-малко неучтиво и самонадеяно е да се говори непочтително за отец, когото Църквата и нейните св. отци са обичали и прославили. Нашата "правота", дори тя да е наистина толкова "права", колкото си мислим, че е, не може да бъде оправдание за такова незачитане. Онези православни християни, които дори и сега продължават да изразяват разбирането си за благодатта и прародителския грях на език, повлиян от бл. Августин, не са лишени от благодатта на Църквата. Нека онези, които са по-"прави" от другите в разбирането си, се боят да не загубят тази благодат поради гордостта си.

След първоначалното публикуване на този труд се появи и католически отклик към него: бяхме обвинени в опит да "откраднем" бл. Августин от латинците! Не, бл. Августин винаги е принадлежал към Православната Църква, която единствена е оценила правилно и грешките, и величието му. Нека римокатолиците мислят каквото си щат за него, ние просто се опитваме да посочим мястото, което той винаги е заемал в Православната Църква и в сърцата на православно вярващите.

По молитвите на светия йерарх Августин и на всички Твои светии, о, Господи Иисусе Христе, Боже наш, помилуй и спаси нас! Амин.
Йеромонах Серафим, Пасха, 1980

За книгата и нейния автор

Днес името Серафим Роуз е известно по целия свят, но всъщност той е един обикновен и съвсем скромен човек. Роден е на 12 август 1934 година в САЩ. Майка му била с норвежки произход, а баща му - наполовина французин и наполовина датчанин. Рожденото име на Серафим Роуз било Юджийн (английското произношение на името Евгени). Младият Юджийн бил изключително надарено дете. Той посещавал протестантски библейски курс и често предизвиквал учудване с паметта си като цитирал наизуст цели пасажии от Библията. Когато завършил библейския курс, Юджийн приел кръщение в църквата на методистите, към които принадлежала майка му.

През 1952 година той постъпил в едно от престижните калифорнийски висши учебни заведения - колежа Помона. По време на обучението си в Помона Юджийн започнал да изпитва отвращение от заобикалящата го действителност. Основната причина за неговите терзания била религията му, която изглеждала твърде повърхностно за неговия проникателен ум. Недоволният от прагматичността на протестантизма младеж се увлякъл първо по Ницше, а после по будизма. Особено му допаднала мистичната секта Дзен. Той често прекарвал часове в пози за медитация, препоръчвани от дзен-будизма. През този период от живота си Юджийн Роуз често размишлявал за смъртта, защото неговият могъщ интелект не бил в състояние да възприеме пълното обезличаване на човека, което проповядва дзен-будизма.

След завършването на колежа през 1956 година той постъпил в академията за изучаване на Азия в Сан Франциско. Там той се учил от специалисти по Далечния Изток от най-висок ранг. Освен будизма, Юджийн изучил и хиндуизма, но и тази философия не го удовлетворила. Един от колегите му в института бил православен християнин и по негова покана Юджийн посетил руския православен храм в Сан Франциско. Православната вяра впечатлила дълбоко узрелия вече младеж и на 25 февруари 1962 година той встъпил в лоното на Църквата.

Първата работа на Юджийн Роуз след като приел Православието, била да изучи руския и църковнославянския езици, за да може да осъществи задълбочени контакти с новите си братя и сестри по вяра и за да може да разбира всичко от богослужението в храма, който посещавал. За всестранните му дарби изучаването на двата езика не било неразрешим проблем. Доказателство за лингвистичните му способности е и факта, че той вече знаел китайски език. Скоро Роуз бил в състояние да се запише в тригодишен богословски курс, в който лекциите били само на руски. Възможностите на даровития младеж не останали неизползвани...

ВЪВЕДЕНИЕ Покойният йеромонах Серафим беше човек с изключителна благост и крайно саможив характер. Макар и превъзходен оратор и пламенен поддръжник и вдъхновител на мисионерската дейност, той предпочиташе (в истинския дух на монашеството) спокойствието и тишината на малката си горска килия в планините на северна Калифорния. Там, работейки само на свещ на една стара, очукана пишеща машина, той преведе и сътвори някои от най-важните православни писания, достъпни на английски език. Той беше придобил духа на човек въвн от този свят до такава степен, че аз повече от веднъж съм го чувал да казва, когато са го молели да говори на някое важно събиране: "Това наистина не е за мен." Разбира се, въпреки всичко, той почти винаги се насилваше да "каже някоя дума" и неговата "дума" докосваше сърца и променяше животи.

В личният си живот той особено много странеше от всякакъв вид сблъсъци или безредие. Ако изглеждаше възможно да се разгорят страсти, той предпочиташе да е далече. Като ирония сякаш изглеждаше факта, че този миролюбив монах от време на време считаше за наложително да говори (чрез писаното слово) в защита на някое "бито куче". А "бито куче" беше всичко или всеки в църковния живот, за който той смяташе, че е бил третиран несправедливо, несъстрадателно, нагло или непочтено, или пък е бил принуден да служи на чужди интереси.

Добре си спомням онзи летен ден през 1978, когато о. Серафим ме помоли да изслушам едно дълъжо есе, което той готвеше по темата за бл. Августин. От известно време в някои публикации се появяваха коментари върху този отец на Църквата, чиито тон често ставаше крайно неумерен. Никога преди в Църквата не се е говорило по този начин за някой от светите и отци. О. Серафим се стресна, сблъсквайки се с толкова светски и непочтителен тон - той виждаше това като белег на дълбока незрелост в днешния живот на Църквата.

- Ние, последните християни, не сме достойни за наследството, което те (светите отци) са ни оставили;... цитираме великите отци, но сами нямаме техния дух.

Той умоляваше за дух на смирение, обич и простителност в подхода ни към църковните отци вместо да ги "използваме" по груб и студен начин, който разкрива неуважение и липса на разбиране.

- Нека проверката на нашата приемственост от непрекъснатото предание Църквата бъде не само старанието ни да бъдем точни в доктрините, но и нашата любов към хората, които са ни ги оставили в наследство.

Или според думите на св. Фотий Константинополски, които о. Серафим цитира, трябва да отхвърлим грешките, но "да прегърнем людете". Всяка наша дискусия върху светите отци трябва да бъде проникната от този принцип.

- Основният проблем - сподели о. Серафим, докато изучаваше бл. Августин - е какъв трябва да бъде православния подход към полемиката?

Защото в Църквата наистина възникват противоречия от време на време, допускани от Бог за нашето разбиране и израстване. Както читателят сам ще се увери, о. Серафим намира решението на този проблем и го представя ясно в балансираното и преди всичко безпристрастно изучаване върху бл. Августин, което следва по-надолу. Оценени са и силните, и слабите страни на светеца, потърсени и представени са и мненията на други св. отци за

Августин и най-вече, духът на човека, когото о. Серафим счита за истински "отец на православното благочестие... който е притежавал искрено дълбоко християнско сърце и душа!" е прекрасно изобразен, навярно за пръв път в англоезичната литература.

О. Серафим озаглави своя труд "Мястото на блажени Августин в православната Църква". Нарече го така, защото днес се намират някои, които биха искали изобщо да изключат Августин от обществото на църковните отци - наистина новаторско развитие, няма що! Някои автори смело и без никакво основание (освен собственото си мнение) го наричат "еретик" и несправедливо му приписват почти всяка по-късна грешка на католическото и протестантско християнство. От друга страна о. Серафим не искаше нищо друго, освен да придаде усещането за православна перспектива на тази тема и да обясни на онези, които изглежда не бяха наясно, че бл. Августин наистина има свое определено "място" в Църквата - макар и не сред великите св. отци, но все пак едно място на заслужено признание от други св. отци.

През 1980 във възпоменателна статия за един от своите собствени духовни учители, Иван Концевич, о. Серафим писа, че "немоцта на свидетелството на истинското християнство расте, светът помръква, на моменти безбожието почти тържествува открито. Добрите пориви на душата повяхват, понякога дори преди да са се родили." Но у бл. Августин човек открива един православен отец, който е "родственик на всички онези, които се придържат към истинското християнство, Светото Православие в наши дни."

Толкова важен е този труд върху бл. Августин, че когато неговият духовен отец, абат Герман, посетил Света Гора, атонските монаси му благодарили, че е публикувал изследването на о. Серафим. Те имали силно желание днешните православни християни да научат, че Августин заема важно място в православното богословие.

Бл. Августин е роден в Нумидия, Северна Африка през 354г.сл. Хр. Майка му, св. Моника се опитала да насади в него любов към добродетелта, но той оставал безчувствен към всичко, освен към собствените си страсти. Вече като зрял мъж, изпаднал в заблудата на манихейството, но по-нататък бил обърнат към православието от друг св. отец - св. Амвросий Медиолански. Посветен в свещенически сан, той бил ръкоположен за епископ на Ипон през 395г. Трийсет и пет години той мъдро управлявал тази африканска епархия като участвал в големите проблеми на своето време и присъствал на съборите на африканските йерарси. Написал е поне 1000 съчинения, от които "Изповеди" и "Божият град" съвсем заслужено са известни и се четат и до днес.

О. Серафим често препоръчваше "Изповедите" на своите духовни чада, особено за великопостно четиво, а сам той препрочиташе книгата поне веднъж годишно. Веднъж ми каза, че е плакал, когато я е чел за пръв път, защото бил потресен от дълбокото разкаяние и чистотата на Августиновото сърце. Дълго време преди да се появят неотдавнашните критики по адрес на Августин, о. Серафим считаше, че "Изповедите" могат да свидетелстват на съвременните православни християни и да спомогнат за "смекчаването на сърцата им", охладнели от гордост и страсти. Както малцина други са успявали да сторят, Августин прочувствено говори за нуждата на душата да се освободи от съблазните на света, преди да може да се надява да схване духовните неща. Точно това беше и вечното послание на о. Серафим към останалите. Той го съзнаваше, защото сам го беше изпитал по време на многострадалните си монашески трудове.

Това изследване върху "мястото" на бл. Августин в Православието е част от наследството на о. Серафим за днешните православни християни - наследство, което включва много, много книги и статии, появили се с течение на годините, както и много други книги и преводи, които тепърва предстои да се публикуват. Но повече от всичко друго, това есе възплъщава принципа за почит към всичко свято - един принцип, който бързо изчезва от Православието на ХХ век. Нека публикуването на този труд бъде назидателен и поучителен за хиляди добросърдечни и търсещи люде, които разбират нещо от пътя, извървян от бл. Августин и които са чули словата му и са били променени: "Тесен е домът на душата ми, за да влезеш в нея: разшири го!... защото какво съм аз без Тебе, освен водач към собственото си падение?".

О. Алексей Йънг; 25 септември, успение на св. Сергей Радонежски (8 окт.), 1982 г.

Кратко житие на бл. Августин, еп. Ипонски 354 - 430 сл. Хр.

Невероятно поучителният и плодотворен живот на този западен църковен отец започва на 13 ноември, 354-та година сл. Хр.

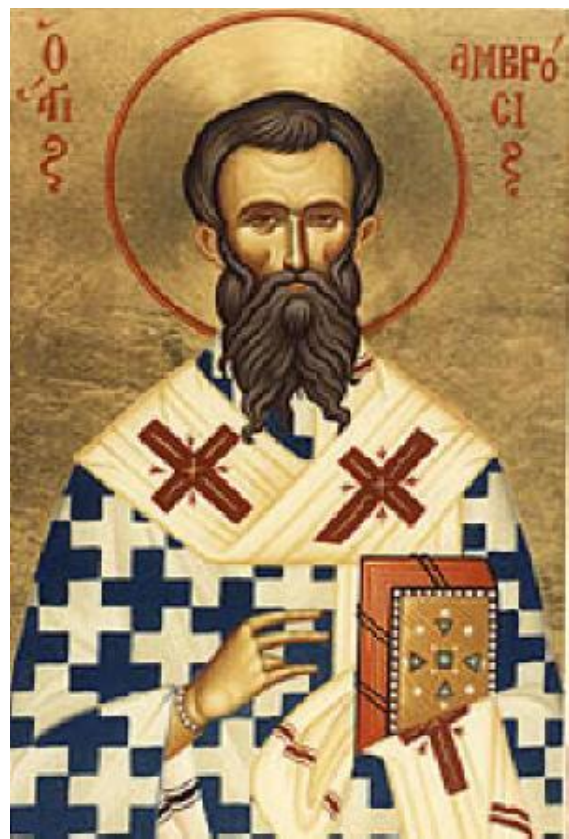
в един малък нумидийски град в Северна Африка (днешен Алжир). Баща му, Патрик, станал християнин едва в края на живота си, но майка му, св. Моника, благословила сина си с кръстния знак при раждането му и в продължение на много години проливала сълзи и се молила с вяра за обръщането на сина си към Христа.

Като младеж Августин се отдал на твърде порочен живот по модела на тогавашното езическо сладострастие. Едва седемнайсетгодишен, той си взел наложница и станал баща. Освен това притежавал блестящ ум и лесно усвоявал езическото познание на своето време. На деветнайсет той открива Цицерон и отведнъж осъзнава силен копнеж по истината. Заедно с това Августин бил амбициозен и се мъчел да си създаде име в академичния свят. Станал професор по реторика в родния си град, после се заселил в Картаген и най-накрая се установил в Рим, столицата на западната империя.

По време на престоя си в Картаген, Августин се присъединява към еретическата секта на манихеите (последователи на вавилонеца Мани, основал дуалистичен тип религия, подобна на гностицизма) като довежда след себе си и известен брой свои приятели. Манихеите го докарват до там да презира християнските Писания и да ги счита за детски залъгалки, които не трябва да се приемат сериозно. Когато, обаче, заема професорската си катедра в Рим, манихеите, чиято безнравственост надхвърля дори и неговата, почват да му стават ясни. Той бива разочарован и напуска сектата. Започнал да чувства, че търсенето на истината може и да се провали, той отива в Милано през 384-та година, за да преследва поста на местен управител. Вече бил достатъчно подготвен, за да почне Бог да действа върху него.

По това време епископ на Милано бил [великият св. о. Амвросий Медиолански](#). Някога управител на северна Италия, той бил избран за епископ чрез всенародното одобрение. Святата му кончина през 397 година предизвикала такъв прилив на вяра, че петима епископи не били достатъчни да кръстят новоповярвалите, които дошли на следващия ден с желание за водите на живота.

Св. Амвросий бил надарен оратор и редовно изнасял проповеди в катедралата. По Божи промисъл

Августин присъствал по време на цял един цикъл от такива проповеди, чийто обект бил Св. Писание; това го подтикнало сериозно да изследва християнството - истински отговор на майчините му молитви. Това както и почти едновременното му откриване на Платоновите Диалози го вдъхновили да се отдаде на безбрачен живот. Най-после, на Велика Събота, 387-та година той дошъл за кръщение при св. Амвросий. През четиридесет и петте години, които му оставали да живее, той прилежно се трудел на Господнята нива, а също се грижел внимателно и за собствената си душа. Историята на неговото обръщане, вълнуващо предадена в Изповедите (написани десет години след кръщението му), се счита за "шедьовър на интроспективната автобиография, под формата на дълга молитва към Бога... прекрасно изказана." (Henry Chadwick, *The Early Church*; Penguin Books, 1967; p. 219)

През 388 година Августин се завръща в Африка, където скоро по обществено настояване бива посветен в свещенически чин, а по-късно, през 395 година - ръкоположен като епископ. Всички негови творби от този момент нататък разкриват дълбока любов и размишления върху Св. Писание, но той създава също и други философски съчинения както и поетически, полемични, догматични, нравствени и пастирски творби, плюс още около 270 писма и 363 проповеди - изключително по обем творчество, сравнимо само с това на св. Йоан Златоуст на изток.

Като епископ, Августин атакува и на практика слага края на донатистката схизма ^[i], просъществувала повече от осемдесет и пет години, посредством няколко поместни църковни събора. Картагенският събор през 411-та година също анатемосва и Пелагианската ерес ^[i], а Августин ярко изпъква като главния защитник на православното виждане. След това той насочва вниманието си към назряващия проблем - разпадането на Римската империя като резултат от готските набези срещу Рим. Повечето езически граждани, а също и някои християни, вярвали, че падането на империята било поради гнева на пренебрегнатите от християнството езически богове. За да се пребори с това изкушение, Августин прекарва четиринайсет години в писане на монументалната Божият град, доказвайки, че Църквата не съществува заради империи и правителства, а заради спасението и Царството Божие.

През 426-та година Августин се оттегля от епископската катедра, но прекарва последните си години в борба с арианството ^[i]. На 28 август 430 година той умира, заобиколен от множество ученици. Той е човек с толкова щедро сърце и ум и толкова ревностен в защитата на Православието, че преди смъртта си не се побоява да прегледа всичките си писмени произведения, да поправя грешките, доведени до знанието му и да

предаде всичко на бъдещата преценка на Църквата, смирено обръщайки се към читателите: "Нека никой от онези, които четат този труд, не подражават на грешките ми."

Посланието на бл. Августин - посланието на истинското православно благочестие - се отнася и до нашето време и както сам той пише в Изповедите:

"Бавен бях в обръщането си към Господа. Животът си във Теб не спирах да отлагам ден след ден, но не можех тъй да бавя и смъртта, от която ежедневно сам умирах. Влюбен бях в мечтата за щастлив живот, но се боях да го потърся в истинското място и го търсех, всъщност, бягайки от него. Смятах, че ще съм нещастен до полуда, лиша ли се от ласки на жена, а и на ум не ми бе идвало, че Твоята милост може в мен да излекува слабостта, понеже никога не бях опитвал... И жалостиви викове надавах: "Докога, о, докога?... Защо не сега?"

Тези думи са сякаш писани за нас, най-крехките православни християни, защото ние също сме влюбени в "мечтата за щастлив живот" и не се сещаме за Божията милост, която е лек за нашите слабости. Нека и ние, вдъхновени от този добър и истински църковен отец, стъпим смело на пътя, водещ към спасение, повтаряйки думите на бл. Августин: "Защо не сега?"

Глава 1. Мястото на бл. Августин в Православната църква

В наши дни Православието, по Божи промисъл, вече почна да се завръща в Запада, който преди около деветстотин години се бе отделил от него. Първоначално до голяма степен несъзнателно дело на емигранти от православни страни, постепенно това движение почна да се осъзнава като истинска ценна възможност и за самите жители на запада - в продължение на няколко десетилетия този прилив от западни обръщенци към Православието продължи да нараства и вече е станал едно доста обичайно явление.

И така, докато Православието постепенно пускаше нови корени на запад и отново ставаше присъщо на тези земи, сред новоповярвалите се появи едно естествено съзнание за ранното наследство на православния запад и по точно на светиите и св. отци от първите векове на християнството, много от които по нищо не отстъпват на източните си събратя от същата епоха и дишат въздуха и разпръскват аромата на истинското християнство, така трагично загубено в по-сетнешния запад. Любовта и почитта на архиеп. Йоан Максимович (+ 1966) към западните светци спомогна изключително много за пробуждането на интереса към тях и за улесняване на тяхното, тъй да се каже, превъзприемане в руслото на Православието.

По отношение на повечето западни светци проблеми нямаше; вследствие на преоткриването на техните жития и съчинения, сред православните християни се носеше единствено ликуване при възможността да открият, че пълнотата на духа на източното християнство някога е била толкова присъща и на запада. И наистина, това преоткриване вещае само добро за по-нататъшното развитие на здраво и уравновесено Православие на запад.

По отношение, обаче, на неколцина западни св. отци се появиха "усложнения" предимно заради някои от догматическите диспути, водени през ранните векове на християнството - оценката за тези св. отци е била различна на изток и запад и за православните християни е важно да познават тяхното значение в очите на Православието, а не на по-сетнешния Римокатолицизъм.

Най-прочутият от тези "противоречиви" западни отци е, без съмнение, бл. Августин, епископ на гр. Ипон в Северна Африка. Считан на запад за един от най-важните църковни отци, за върховния "доктор на благодатта", на изток той винаги е бил приеман малко резервирано. В наши дни, особено сред западните обръщеници към Православието, са се появили два крайни и противоположни възгледа за него. Единият, повлиян от римокатолическите мнения, му отдава много по-голямо значение като църковен отец, отколкото православната Църква му е отдавала в миналото, докато другият клони към подценяване на значението му за Православието като някои дори стигат дотам да го наричат "еретик". И двата възгледа са западни и нямат корени в православното предание. Православното виждане за него, от друга страна, поддържано през всички тези векове от св. отци на изтока и (в ранните векове) запада, не залита в никоя крайност, а е уравновесена възхвала, която отдава дължимото както на несъмненото му величие, така и на грешките в учението му.

В изложението, което следва, ще дадем едно кратко историческо обобщение на православното становище за бл. Августин като наблегнем на отношението на различни св. отци към него и като навлизаме в

подробности относно неговото спорно учение само, където това би направило по-ясно православно отношение към него. Това историческо проучване ще ни послужи, за да се изтъкне и принципния православен подход към такива "противоречиви" личности. Когато догматите на Православието са били атакувани директно, Църквата и нейните св. отци са откликвали винаги бързо и решително с правилни догматически определения и с анатема към онези, които вярвали погрешно, но когато се отнасяло за различни подходи (дори и към догматически проблеми), за изкривявания, даже за преувеличения или грешки от добро намерение, Църквата винаги е търсела умереност и помирение. Църковното отношение към еретици е едно, а нейното отношението към св. отци, които се е случвало да сбъркат тук или там - съвсем друго. По-надолу ще разгледаме това с известни подробности.

Глава 2. Противоречието между благодат и свободна воля

Най-разгорещеният от споровете, с които е бил заобиколен бл. Августин, както по време на живота му, така и след смъртта му, е върху благодатта и свободната воля. Несъмнено, бл. Августин е бил доведен до изкривяване на православно доктрина за благодатта от известна свръхлогичност, каквато той притежавал заедно с латинския си манталитет, към който принадлежал по култура, макар и не по кръв. (По кръв той си оставал африканец и донякъде притежавал емоционалния "плам" на южните народи.) Руският православен философ от XIX в., Иван Кирейевски добре е обобщил православно възглед по този проблем, отговорен за болшинството недостатъци на Августиновото богословие:

"Никой от древните и съвременни отци на Църквата не е показвал такава привързаност към логическата последователност от твърдения като бл. Августин... Някои от неговите трудове наподобяват като че ли една единствена верига от силогизми, неразривно навързани един след друг. Затова навярно, той отивал понякога твърде далеч, без да може да забележи вътрешната едностранчивост зад външния ред - толкова далеч, че през последните години на живота си сам той трябвало да напише опровержение на някои от по-раншните си твърдения."¹

Що се отнася до самата доктрина за благодатта, най-кратката оценка на Августиновото учение и недостатъците му, е може би тази на архиеп. Филарет Черниговски в неговия учебник по патрология:

"Когато монасите от Адруметум (в Африка) показали на Августин, че според неговото учение, от тях не можело да се изисква задължението на аскетизма и самоумъртвяването, той почувствал правотата на тяхната забележка и започнал по-често да повтаря, че благодатта не унищожават свободата. Този изказ на Августиновото учение, обаче, не променил нищо съществено в неговата теория и последните му творби не са в единодушно съгласие с тази мисъл. Опирайки се на опита от собственото си мъчително благодатно новорождение, понякога той стигал твърде далеч, воден от усещането си за по-нататъшните следствия от него. И тъй, като обвинител на Пелагий, без съмнение Августин се явява велик учител на Църквата; като защитник на истината обаче, сам той не изцяло и не винаги ѝ остава верен."²

По-късни историци често са наблюдавали върху моментите на несъгласие между бл. Августин и [св. Йоан Касиан](#) (галски съвременник на Августин, който в своите знаменити "Наредби" и "Събеседвания" за пръв път представя на латински пълните автентични източни доктрини върху монашеството и духовния живот. Той е и първият западен автор, който критикува Августиновото учение за благодатта.), но тези историци често не достатъчно добре са виждали дълбокото съгласие между тях. Някои съвременни историци (A.Harnack, O.Chadwick) са се опитали пък да поправят това недоглеждане, изтъквайки предполагаемото "влияние" на Августин върху Касиан и това твърдение, макар и твърде пресилено, е по-близо до истината. Навярно св. Касиан не би говорил толкова красноречиво и с такива подробности по темата за Божията благодат, ако Августин вече не бе почнал да преподава своята едностранчива доктрина. Но основното, което трябва да запомним тук е, че несъгласието между Касиан и Августин не е било като между православен св. отец и еретик (като например несъгласието между Августин и Пелагий), а по-скоро като между двама православни св. отци, чиито мнения се разминавали само в подробностите по представянето на една и съща доктрина. И св. Касиан, и бл. Августин се стараели да преподават православната доктрина за благодатта и свободната воля срещу ереста на Пелагий, но докато единият го сторил според пълната дълбочина на източните богословски традиции, другият бил подведен към известно изкривяване на това учение поради свръхлогичния си подход към него.

На всички е известно, че на запад бл. Августин е бил най-изявеният и пряк противник на Пелагиевата ерес [\[i\]](#), която отричала необходимостта от Божията благодат за спасение. Но изглежда малцина осъзнават, че [св. Касиан](#) (чието учение е получило от съвременните римокатолически учени възможно най-несправедливото име – полупелагианизъм) сам е бил не по-малко непримириим противник на Пелагий и неговото учение. В своето

последно съчинение, "Против Несторий", св. Касиан свързва неразривно ученията на Несторий и Пелагий (от които и двете са били осъдени от III Вселенски Събор в Ефес през 431г.) и пламенно порицава и двамата, обвинявайки Несторий в "изблик на такова долно и скверно безбожие, че изглежда в тази своя лудост ти наминаваш дори самия Пелагий, който в безбожието си надминава всички други!" (Против Несторий, V, 2). В същата книга св. Касиан цитира надълго и нашироко и документа, с който Ипонският презвитер-пелагианец Лепорий публично се отказва от своята ерес. Този документ, който според св. Касиан съдържа "веруюто на цялата Вселенска Църква", противопоставено на Пелагиевата ерес, е бил одобрен от епископите на Африка (включително и Августин) и навярно е бил съставен от самия Августин, който лично бил отговорен за обръщането на Лепорий (Против Несторий, I, 5-6). В друг откъс от същата книга (VII, 27), св. Касиан цитира бл. Августин като един от главните отечески авторитети по догмата за Въплъщението (макар и с уговорка, която ще споменем по-нататък). Очевидно в защита на Православието и по-точно срещу Пелагиевата ерес, Касиан и Августин са били на същата страна, различавали са се само в конкретните детайли на своята защита.

Основната грешка на Августин се състояла в надценяването на значението на благодатта в християнския живот и подценяването на мястото на свободната воля. Той бива подтикнат към такова преувеличение, както добре е посочил архиеп. Филарет, от опита на собственото му обръщение, съчетан със свръхлогичността на латинския му ум, които са го карали да се опита да дефинира въпроса твърде прецизно. Никога, обаче, Августин не е отричал свободата на волята; всъщност, когато е ставало въпрос, той винаги я е подкрепял и е поправял онези, които *"издигат благодатта до такава степен, че отричат свободата на свободната воля и, което е още по-сериозно, приемат, че в съдния ден Господ няма да въздаде на всеки според делата му."* (Писмо 214, до абат Валентин от Адруметум). В някои от съчиненията му, защитата на свободната воля е не по-малко твърда от тази на св. Касиан. В тълкувание на [102 псалом](#), например, *(Той изцелява всички твои недъзи)* Августин пише: *"Той ще те изцели, но ти трябва да желаеш изцеление. Той изцелява свършено всеки немощен, но не и онзи, който откаже изцелението."* Дори фактът, че самия Августин е бил западен отец-монах, че сам е основал монашески братства и за мъже, и за жени, и че е съставил монашески правила с голямо влияние, определено показва, че на практика той е разбирал важността на аскетическия подвиг, който е немислим без свободната воля. Следователно, като цяло и особено, когато трябва да дава съвети на християнски подвижници, Августин действително преподава православния догмат за благодатта и свободата на волята - дотолкова, доколкото е способен в рамките на ограничения си богословски подход.

В своите главни трактати, обаче, особено в антипелагианските, които ангажират последните години от живота му, когато навлиза в логически диспут върху целия въпрос около благодатта и свободната воля, той често се отвлича в преувеличаване значението на благодатта, която изглежда оставя малко място за свободата на човека. Нека сега противопоставим няколко аспекта от неговото учение на изцяло православно учение на св. Йоан Касиан.

В съчинението си "За укора и благодатта" (гл. 17), написано през 426 или 427 г. за монасите от Адруметум, бл. Августин пише:

"Ще се осмелите ли да кажете, че дори когато Христос се молеше вярата на Петър да не ослабне, тя въпреки всичко би отслабнала, ако Петър пожелаеше да отслабне? Като че ли Петър изобщо е можел да желае нещо различно от това, което Христос е искал той да желае."

Тук има явно преувеличение - чувства се, че от Августиновото описание на същността на благодатта и свободната воля нещо липсва. Св. Йоан Касиан в слово върху другия първоапостол, [св. Павел](#), ни явява това "липсващо измерение":

"Той казва: и Неговата благодат в мене не беше напразно, а повече от всички тях се потрудох - ала не аз, а Божията благодат, която е с мене ([1Кор. 15:10](#)). Когато казва потрудох се, той посочва усилията на собствената си воля; когато казва ала не аз, а Божията благодат, той изявява стойността на Божественото покровителство; когато казва с мене, той утвърждава, че благодатта сътрудничи с него, не когато е бездеен и безгрижен, а когато се напруга и действа" (Събеседвания, XIII, 13).

Касиановата позиция е уравновесена и точно отдава дължимото и на благодатта, и на свободната воля; Августиновата позиция е едностранчива и непълна с ненужно наблягане върху благодатта и по този начин тя отваря възможност за експлоатация от по-късни мислители, които изобщо не разсъждават от гледна точка на Православието и по този начин могат да стигнат (като Янсен от XVII в.) до идеята за една "непреодолима благодат", която човек трябва да приеме, независимо дали желае или не.

Друго подобно преувеличение Августин прави по отношение на това, което по-късните латински богослови ще нарекат "предварителна благодат" - благодатта, която "предхожда" или "предваря" и вдъхновява

събуждането на вяра в човека. Самият Августин признава, че е мислил неправилно по този въпрос преди ръкополагането му за епископ: "Аз бях изпаднал в подобна грешка, да смятам, че вярата, чрез която вярваме в Бога, не е Божи дар, а я имаме от самите себе си и че чрез нея получаваме Божиите дарове, чрез които пък, можем да живеем въздържано, праведно и благочестиво в този свят. Защото не смятах, че тази вяра се предхожда от Божията благодат... но това, че се съгласяваме, когато ни се проповядва евангелието, аз считах за наше собствено дело, което идва у нас изотвътре." (За предопределението на светиите, гл. 7). Тази младежка грешка на Августин е наистина пелагианска и е резултат от неговата свръхлогичност в защита на свободната воля като я прави нещо независимо, вместо нещо, което да си сътрудничи с Божията благодат. Той обаче, неправилно я приписва на св. Касиан (който на запад бил несправедливо обвиняван, че учи че Божията благодат се дава според човешки заслуги), а самият Августин изпада в срещуположното преувеличение да приписва на Божествената благодат всичко около пробуждането на вярата.

От друга страна, истинното учение на св. Йоан Касиан, което е и учението на православната Църква, е било нещо като мистификация за латинските умове. Можем да видим това у един от галските последователи на бл. Августин, Проспер Аквитански, първият, който открито нападнал св. Касиан.

Именно на Проспер, и на някой си Иларий, (не св. Иларий от Арл, който бил в съгласие със св. Касиан) бл. Августин изпраща двете си последни антипелагиански съчинения, "За предопределението на светиите" и "За дара на устойчивост". В тези трудове Августин критикува идеите на св. Касиан според както са му били обобщени от Проспер. След смъртта на Августин (430г.), Проспер става лидер на Августиновите последователи в Галия и първата му важна задача е да напише един трактат "Против автора на Събеседванията", известен също като "За Божията благодат и свободната воля". Този трактат не е нищо друго освен едно опровержение стъпка по стъпка на известното Касианово Събеседване, глава тринайста, където проблемът за благодатта се третира много подробно.

Още от началните редове става явно, че Проспер е страшно обиден за това, че учителят му е бил открито критикуван в Галия: "Намират се някои, достатъчно смели да заявят, че Божията благодат, чрез която сме християни, не е била правилно защитена от приснопаметния еп. Августин, нито пък са престанали да нападат с необуздани клевети неговите книги написани срещу Пелагиевата ерес." (1 гл.) Но Проспер най-вече е разгневен от онова, което той счита за неразрешимо "противоречие" в

Касиановото учение; така, това негово объркване (понеже е верен последовател на Августин) ни разкрива природата на Августиновата грешка.

Проспер открива, че в част от тринайста глава на Събеседване, Касиан учи правилно за благодатта (и по-конкретно за "предварителната благодат") - т. е. точно като бл. Августин.

"В началото на дискусиата тази доктрина не се отделяше от истинското благочестие и би заслужила достойна и справедлива похвала, ако в своето опасно и гибелно развитие не се беше отклонила от първоначалната си правда. Защото след примера със сеяча, на когото той оприличава състоянието на човек, живеещ под благодат и вяра и чиято работа счита за безплодна, освен ако не е във всичко подпомагана от Божествената подкрепа, той изказва истинското вселенско становище, с думите:

"От което явно заключаваме, че началото не само на нашите дела, но и на нашите добри мисли, е от Бога - Той е, Който вдъхва в нас наченките на свята воля и ни дава силите и способностите да изпълним онези неща, които право желаем"... и по-нататък отново, когато учи, че всичките стремежи към добродетелта изискват благодатта Божия, той на място добавя: "Както всички тези неща не могат да бъдат задълго желани от нас без Божието вдъхновение, също така без Неговата помощ те не биха могли по никакъв начин да бъдат завършени". (Против събеседванията, гл. 2:2)

Обаче, след тези и други подобни цитати, които наистина разкриват св. Касиан като учител за всеобщността на благодатта, и то не по-малко красноречив от бл. Августин (затова и някои го смятат за "повлиян" от Августин), Проспер продължава:

"В този момент, по силата на някакво загадъчно противоречие, се изказва твърдение, което учи, че мнозина стигат до благодатта без благодат и че някои също благодарение на дара на свободната воля, имат желание да търсят, да искат, да хлопат..." (гл. 2:4, т.е. той обвинява св. Касиан в същата грешка, за която бл. Августин признава, че сам е правил преди години.)

"О, вселенски учителю, защо изоставяш своето призвание и поради що се обръщаш към мъгливата тъма на заблудата и се отделяш от светлината на пречистата истина?... От твоя страна няма пълно съгласие нито с еретиците, нито пък с нас. Предните считат наченките на всяко праведно дело за принадлежащи на свободната воля, докато ние неотклонно вярваме, че наченките на добрите помисли извират от Бога. Ти си открил някаква неописуема трета възможност, неприемлива и за двете страни,

чрез която нито постигаш съгласие с неприятеля, нито запазваш разбирателство с нас." (гл. 2:5,3:1).

Точно тази "неописуема трета възможност" е православната доктрина за благодатта и свободата на волята, по-късно известна с наименованието синергия или съдействие между Божествената благодат и човешката свобода, никоя от които не действа автономно или независимо. Св. Касиан, верен на пълнотата на тази истина, изразява понякога едната страна (свободата на човека), понякога - другата (Божията благодат); за свръхлогическата нагласа на Проспер това е "невъобразимо противоречие". Св. Касиан учи:

"Какво е това, което ни се казва, ако не туй, че във всички тези [Библейски цитати] се открива изявление и на Божията благодат, и на свободата на нашата воля, защото човек и от само себе си може да се отправи в търсене на добродетелта, но винаги се нуждае от помощта на Господа?" (Събеседвания, XIII, 9).

"Кое от кое зависи, е труден въпрос, а именно - дали Бог е милостив към нас, защото вече сме показали наченките на добра воля, или ние получаваме наченките на добра воля, защото Бог е милостив. Мнозина, като вярват в тези неща поотделно, почват да твърдят повече, отколкото трябва и така изпадат в много и противоположни грешки." (Събеседвания, XIII, 11).

"Защото тези двете, т.е. благодатта и свободната воля, наистина изглеждат противоположни една на друга, но и двете са в хармония. А ние заключаваме, че заради благочестието трябва да приемем и двете, да не би като отнемем на човека една от тях да се окаже, че нарушаваме веруюто на Църквата." (Събеседвания, XIII, 11).

Какъв дълбок и ясен отговор на проблем, който западните богослови (не само бл. Августин) никога не са били способни да разрешат правилно! За християнския опит и конкретно за монашеския опит, от който говори св. Касиан, в съдействието на благодатта и свободата няма никакво "противоречие" - "противоречия" открива само човешката логика, когато се опитва да проумее този въпрос абстрактно и отделно от живота. Самият начин, по който бл. Августин в сравнение със св. Касиан изразява мъчнотата на този проблем, разкрива разликата в дълбочината на техните отговори. Августин просто признава, че това е "проблем твърде сложен и

разбираем за малцина" (писмо 214, до абат Валентин от Адруметум), чрез което показва, че за него това е загадъчен интелектуален проблем, докато за св. Касиан това е дълбока тайна, чийто отговор се разкрива в опита. В края на тринайста глава от "Събеседвания", св. Касиан посочва, че в своята доктрина той следва "всички вселенски учители, които са преподавали съвършенство на сърцето не чрез празни словесни дискусии, а на дело в живота" (такива бележки като "празни дискусии" са максималното, което той си позволява да отпрати като критика срещу изтъкнатия Ипонски епископ). Той завършва цялата тази глава от "Събеседвания" върху "синергията" на благодатта и свободата с тези думи:

"Ако още някакви тънки изводи, плод на човешката логика и разсъдък, изглежда се противопоставят на това тълкувание, те трябва по-скоро да се избягват, отколкото да се изтъкват в ущърб на вярата; защото как Бог извършва всичко у нас и все пак всичко може да се припише на свободната воля, не може напълно да се схване от човешкия ум и разум." (Събеседвания, XIII, 18).

Глава 3. Доктрината за Предопределението

Най-сериозното увлечение, в което изпада бл. Августин по отношение на учението си за благодатта, може да се открие в неговата идея за предопределението. Това е идеята, поради която той най-често бива критикуван и това е единствената идея, която, погрешно разбрана, е произвела най-ужасни последици в неуравновесени умове, необуздавани от неговата като цяло православна нагласа. Трябва, обаче, да имаме предвид, че повечето хора днес разбират думата "предопределение" в нейния по-късен калвинистки смисъл (виж по-долу) и онези, които не са изучавали въпроса, понякога са склонни да обвиняват и Августин в същата чудовищна ерес. Затова още в началото на тази дискусия трябва да заявим, че бл. Августин със сигурност не е преподавал "предопределението", така както повечето хора го разбират днес; той просто е преподавал православната доктрина за предопределението по един пресилен начин, който лесно подлежи на неправилно тълкуване.

Православното схващане за предопределението се намира в учението на св. ап. Павел:

Защото, които Той е предузнал, тях е и предопределил да бъдат сходни с образа на Сина Му ... а които е предопределил, тях и призвал; и които е

призвал, тях и оправдал; а които е оправдал, тях и прославил ([Рим. 8:29-30](#)).

Тук св. Павел говори за онези, предузнати и предопределени от Бога за вечна слава като в контекста на цялото християнско учение се разбира, че това предопределение включва също свободния избор на спасяващите се; тук отново ние виждаме тайнството на синергията, съдействието между Бог и човека.

В своето тълкувание на този пасаж (15 беседа върху Римляни), [св. Йоан Златоуст](#) пише:

"Апостолът говори тук за предузнанието, да не би всичко да се припише на призоваването... понеже ако само призоваването беше достатъчно, защо не всички ще се спасят? Следователно, той казва, че спасението на призваните се извършва не само чрез призоваването, но и чрез предузнаването, а самото призоваване не е насилствено или задължително. Така всички биват призвани, но не всички се подчиняват."

[Еп. Теофан Затворник](#) добавя:

"По отношение на свободните същества, [Божие предопределение] не препречва тяхната свобода и не ги прави неволни изпълнители на Неговите решения. Свободните действия Бог отнапред вижда като свободни; Той вижда целия живот на свободния човек и общия сбор от всички негови действия. И виждайки това, Той постановява така сякаш всичко вече е било извършено... Не действията на свободните люде са следствие от предопределението, но предопределението се явява следствие от действията." (Коментар върху Римляни, гл. 1-8, през руския превод, 1890 г., стр. 532).

Августиновата свръхлогичност, обаче, изисквала от него да се опита да навлезе твърде дълбоко в тази тайна и да "обясни" трудностите, които простата логика вижда в нея. (Ако човек е в числото на "предопределените, трябва ли да се бори за спасението си? Ако не е в тяхното число трябва ли изцяло да се откаже от борбата?) Няма нужда да проследяваме разсъжденията му, освен да отбележим, че той сам е чувствал трудностите на своята гледна точка и често е считал за необходимо да се извинява и да коригира учението си, да не би да бъде "разбран погрешно". В своето съчинение "За дара на устойчивост", той

отбелязва следното: "И все пак тази доктрина не бива да се проповядва на паството по такъв начин, че на неграмотното множество или на по-бавно схващащите люде да им се стори, че до известна степен тя се отрича от самото проповядване" (гл. 57) - наистина забележително свидетелство за "сложността" на основните християнски учения! "Сложността" на тази доктрина (която, между другото, често затруднява западните обръщенци към Православието, освен ако не са придобили някакъв опит в действителния православен живот), е присъща само за онези, които са се опитвали да я "изяснят" интелектуално; православно учение за съдействието между Бог и човека, за необходимостта от аскетическа борба и за недвусмислената Божия воля всички да се спасят ([1Тим. 2:4](#) "...[нашият Спасител Бог], Който иска да се спасят всички човеци и да достигнат до познание на истината"), е достатъчно да разсее ненужните усложнения, които човешката логика добавя към този проблем.

Августиновият интелектуален възглед за предопределението, както и сам той разбирал, би могъл да произвежда в умовете на някои от неговите слушатели погрешни представи за благодатта и свободната воля. Тези представи явно станали нещо обичайно само няколко години след смъртта на Августин и един от великите галски св. отци счел за необходимо да се занимае с тях. [Св. Викентий Лерински](#), богослов от големия манастир на остров Лерини край Марсилия, който бил известен с верността си към източните доктрини като цяло, а конкретно и към учението на [св. Йоан Касиан](#) за благодатта, написал своя труд "Паметна книга" през 434 г., за да се пребори със "светските новости" на различни ереси, които атакували Църквата. Измежду тези новости, той порицава възгледа на една група, която

"се осмелява да обещае в учението си, че в тяхната църква, т. е. в тяхното собствено малко общество, може да се открие една велика, специална и напълно лична форма на божествена благодат и че нейното разпределение е божествено - без никакви мъки, усърдие или усилия от тяхна страна за всички, принадлежащи към тяхното общество, дори и те да не искат, търсят и хлопат. Така, понесени на ангелски криле - т. е. пазени чрез ангелска защита, те никога няма да ударят о камък ногата си, т. е. никога няма да бъдат посрамени." (Паметна книга, 26 гл.)

Подобни критики се съдържат в още една книга от това време: "Възраженията на Викентий", която може би е дело на [св. Викентий Лерински](#). В нея се възразява срещу "логически заключения" от твърдения на бл. Августин, на които определено всеки православен християнин би трябвало да се противопостави. Тези заключения са: "Бог е авторът на нашите грехове", "покаянието е безполезно за предопределените за

погибел", "Бог е създал по-голямата част от човечеството за вечно проклятие" и т. н.

Ако критиките на тези две книги са били отправени към самият Августин (когото св. Викентий не споменава по име в "Паметна книга"), то те биха били наистина несправедливи. Августин никога не е преподавал доктрина за предопределението, която просто срива целия смисъл на аскетическата борба; както видяхме сам той е сметнал за необходимо да излезе срещу онези, "които издигат благодатта до такава степен, че отричат свободата на човешката воля," (писмо 214) и определено би застанал на страната на св. Викентий срещу онези, които последният критикува. Критиката на св. Викентий наистина важи, но когато е насочена (както и е) към неумерените последователи на Августин - онези, които изкривяват учението му в неправославна посока и пренебрегвайки всичките му изяснения, учат, че Божията благодат работи без човешки усилия.

За нещастие, все пак, в Августиновото учение за благодатта и по-точно - за предопределението, има един момент, където той изпада в сериозна грешка, подхранваща "логическите изводи", които по-сетнешни еретици продължават да си вадят от неговата доктрина. Според Августиновият възглед за благодатта и свободата, твърдението на Апостола, че Бог иска да се спасят всички хора (I Тим. 2:4), не бива да се разбира буквално - ако Бог "предопределя само някои да бъдат спасени, тогава Той би трябвало и да желае да се спасят само някои". Тук отново човешката логика не успява да проникне в тайните на християнската истина. Но Августин, верен на своята логика, иска да "изясни" откъса от Писанието по начин, съответстващ на цялостното му учение за благодатта и затова той казва: "Той желае да се спасят всички хора е казано тъй, че се разбират всички предопределени, защото между тях има всякакви хора." (За укора и благодатта, 44 гл.) По този начин той всъщност отрича, че Бог желае всички да се спасят. Още повече - той дотолкова се увлича в логическата свързаност на мисълта си, че дори учи нещо напълно чуждо на Библията (макар и само на няколко места) - за "отрицателно" предопределение - предопределение за вечно проклятие. Той ясно говори за "класа от хора, която е предопределена за погибел." (За усъвършенстването в праведност, 13 гл.) и на друго място: "За онези, които е предопределил за вечна погибел, Той е също и най праведният възмездител." (За душата и произхода ѝ, 16 гл.)

Но и тук също трябва да внимаваме да не четем в думите на Августин тяхната по-късна интерпретация, правена от Калвин. В тази доктрина Августин изобщо не поддържа, че Бог кара или иска който и да било човек да върши зло - от пълния контекст на мислите му е ясно, че той не е вярвал

в нищо такова и често сам е отричал подобни обвинения, понякога дори с очевидно раздразнение. Така например, когато му възразили (срещу учението, че Бог определя някои да отпаднат от вярата), че "който отпада от вярата, го прави поради лично свой недостатък като се поддава и се съгласява с изкушението, което е причина за отпадането му", Августин не счел за необходимо да дава по-обстоен отговор от: "Че кой го отрича?" (За дара на устойчивост, 46 гл.) Няколко десетилетия по-късно ученикът на бл. Августин, Фулгенций Руспенски, тълкувайки това учение, заявява: "Смятам, че този пасаж от св. Августин, в който той утвърждава, че има някои, предопределени за погибел, не трябва да се разбира по никакъв друг начин, освен по отношение на наказанието им, но не и на греха им - не на злото, което греховно извършват, а на наказанието, което справедливо ще си получат." (До Моним, I, 1.) Следователно, Августиновата доктрина за "предопределението за вечна погибел" не учи, че Бог иска или принуждава някого да отхвърли вярата или да върши зло, нито пък че някои ще бъдат хвърлени в ада по Божия произволна прищявка, без оглед на свободния избор на човека за добро и зло; тя по-скоро учи, че Бог желае осъждането на онези, които поради свободата на волята си, вършат зло. Това, обаче, не е православното учение и Августиновата доктрина дори след всички уговорки и допълнения все още е твърде възможно да подведе хората.

Августиновото учение било изказано далеч преди написването Събеседванията и е ясно кого св. Касиан е имал предвид, когато в тринайстата глава той излага ясният православен отговор на тази грешка: "Защото, ако Той желае нито един от тия малките да не погине, как няма да е ужасно богохулство да си помислим, че Той като цяло иска не всички, а само някои вместо всички да се спасят? Следователно, който погива, погива против волята Му." (Събеседвания, XIII, 7). Августин не би могъл да приеме такава доктрина, защото погрешно абсолютизирал благодатта и не можел да си представи нищо, което се случва противно на Божията воля, но в православната доктрина за синергията се дава едно по-истинско място на загадката на човешката свобода, която наистина може да избере да не приеме онова, което Бог иска за нея, и към което постоянно я призовава.

Доктрината за предопределението (не в ограничения смисъл на Августин, а във фаталисткия смисъл, придаван ѝ от по-сетнешните еретици) имала достойно за оплакване бъдеще на запад. Тя получила широко разпространение поне на три пъти: в средата на Vв. презвитерът Луцидий преподавал абсолютно предопределение, както за спасение, така и за проклятие като според него Божията власт неотклонно подтиквала някои към добро, а други към зло (Луцидий се разкажал и се отказал от това учение след като му се противопоставил Рицкия епископ св. Фауст,

достоеен възпитаник на Лерини и на св. Касиан, и след като бил заклеймен от поместния събор в Арл някъде около 475г.); през IXв. саксонския монах Готшалк наново разпалил лъжеучението, утвърждавайки две "абсолютно еднакви" предопределения (едно за спасение и едно за проклятие) като отричал свободата на човека, както и Божията воля всички да се спасят и по този начин подигнал голям спор във Франкската империя; и в по-нови времена Лутер, Цвингли и особено Калвин преподавали най-крайната форма на предопределение: че Бог е създал някои като "съдове на гнева" за грях и за вечно проклятие, и че спасението и проклятието се дават от Бога единствено по Негово усмотрение, без оглед на човешките действия. Въпреки че Августин никога не е учил на нещо, наподобяващо тези мрачни и напълно нехристиянски доктрини, все пак първоначалният им източник е ясен и дори католическата енциклопедия (издание от 1911г., което внимателно е защитило православието на Августин) го признава: "Първоизточника на еретическото предопределение може да се проследи назад до неправилното разбиране и тълкуване на възгледите на св. Августин, отнасящи се за вечния избор и вечното порицание. Обаче едва след смъртта му тази ерес се разпространила в Западната Църква, докато Източната по забележителен начин била запазена от тези изстъпления." (12 т. 376 стр.) Нищо не е по-ясно от това, че изтока е бил запазен от тези ереси именно от доктрината на св. Касиан и източните св. отци, които учили правилно за благодатта и свободата и не оставяли място за "погрешно тълкуване" на доктрината.

Абсолютизацията на благодатта в учението на бл. Августин била, следователно, твърде сериозна и имала плачевни последствия. Нека, обаче, да не се изсилваме и да го считаме за виновен за крайните възгледи, които както отявлени еретици, така и негови врагове, са му приписвали. Не трябва и да хвърляме върху него цялата вина за появата на тези ереси - такова виждане пренебрегва истинската природа на историческото развитие на интелекта. Дори и най-великият мислител не упражнява влиянието си в интелектуален вакуум; причината, поради която крайни учения за предопределението са се разпространявали по различно време на запад (но не и на изток), се кореняла не в Августиновото учение (което се явило само като претекст и привидно оправдание), а по-скоро в свръхлогическата нагласа, която винаги е присъствала у западните народи: при Августин тя произвела преувеличения у един като цяло православен мислител, докато в случая с Калвин, например, тя произвела отвратителна ерес у някого, който бил далече, далече от православната мисъл и възприятие. Ако Августин беше преподавал своята доктрина на изток и на гръцки, там нямаше да възникне никаква ерес на предопределението или поне не с този размах на последствията както при западните ереси - нерационалистическата природа на източното съзнание не би си извадила

никакви "заклучения" от преувеличенията на Августин и като цяло би му отдала по-малко значение, отколкото запада, виждайки в него това, което православната Църква и днес продължава да вижда - един многоуважаван църковен отец, който е имал своите недостатъци, и който се нарежда веднага след най-великите св. отци на изтока и запада.

Но, за да видим това по-ясно, сега, когато разгледахме в известни подробности природата на неговото най-противоречиво учение, нека се обърнем към становищата на св. отци на изтока и запада по отношение на бл. Августин.

Глава 4. Мнения от Галия – V век

Отправната точка за това изследване трябва да бъдат мненията на галските св. отци през V век, понеже точно там неговото учение за благодатта било най-остро оспорено за първи път. Вече видяхме остротата на критиките срещу Августиновото (или това на неговите ученици) учение, отправени от [св. Касиан](#) и [св. Викентий](#); как обаче, са се отнасяли те, а и други по това време, към самия Августин? В отговор на този въпрос ще трябва да задълбаем малко повече в доктрината за благодатта, а също да видим и как самите ученици на Августин се принудили да поправят учението му в отговор на критиките на св. Касиан и неговите последователи.

По въпроса за спора върху благодатта през V век в Галия, историците не са пропуснали да отбележат колко умерен е бил той в сравнение с диспутите срещу Несторий, Пелагий и други отявлени еретици - на него винаги се е гледало като на спор вътре в Църквата, а не като на диспут между Църква и еретици. Никога Августин не е бил наричан еретик, нито пък той използва това име срещу онези, които го критикуват. Съчиненията, написани "Против Августин", са дело единствено на еретици (като пелагиеца Юлиан), но не и на православни св. отци.

В писмата си до Августин, информиращи го за възгледите на св. Касиан и др. (публикувани като Писма 225 и 226 от произведенията на Августин), Проспер Аквитански и Иларий отбелязват, че макар и да оспорват учението му за благодатта и предопределението, по други въпроси те изцяло са съгласни с него и са големи негови почитатели. На свой ред Августин, публикувайки своите две съчинения в отговор на тяхната критика, се обръща към своите критици с "онези наши братя, за които вашата благочестива любов е загрижена...", чиито възгледи за благодатта

"ярко ги разграничават от заблудата на пелагианите." ("За предопределението на светиите", 2 гл.) А в заключението на последния си трактат, той смирено предава вижданията си на присъдата на Църквата: "Нека онези, които смятат, че бъркам, пак и пак прегледат внимателно казаното тук, да не би случайно те да са в грешка. А когато благодарение на онези, които четат моите съчинения, ставам не само по-мъдър, но и по-съвършен, аз признавам Божията благосклоност към мен." ("За дара на устойчивост", 68 гл.) Бл. Августин определено никога не е бил "фанатичен" в изразяването на доктриналните си несъгласия със своите братя православни християни, а неговото великодушно и благородно отношение като цяло се споделяло и от неговите опоненти по въпроса за благодатта.

В своята книга "Против Несторий", св. Касиан сам използва Августин като един от осемте си главни отечески авторитета по догмата за Христовото възплъщение, цитирайки от две негови книги (VII, 27). Вярно е, че той не се обръща към него със слова на възторжена възхвала, каквито запазва за св. Иларий Пиктавийски ("мъж надарен с всички добродетели и Божии милости", 24 гл.); за св. Амвросий ("този прославен Божи свещеник, който никога не напуска Господнята десница и вечно сияе като брилянт на Божиите пръсти", 25 гл.); или за бл. Йероним ("вселенския учител, чиито писания греят като божествени светила по цялата земя", 26 гл.) Той го нарича просто "Августин, свещеника на Ипонус Регина" и почти няма съмнение, че той прави това, защото счита Августин за отец с по-малък авторитет от тях. Нещо подобно може да се види и при по-късните източни св. отци, които правят разлика между "божествения" Амвросий и "блажения" Августин; и наистина, точно затова Августин и до ден днешен бива обикновено наричан на изток "блажени" (име, което ще бъде разяснено по-долу). Остава обаче фактът, че св. Касиан счита Августин за авторитет по въпрос, където неговите възгледи за благодатта не са замесени, т. е. за православен св. отец - нито еретик, нито личност, чието учение е съмнително или може да се пренебрегне. Подобно на това, съществува една антология на Августиновото учение за Св. Троица и за Възплъщението, която е стигнала до нас под името на [св. Викентий Лерински](#) - още едно свидетелство, че бл. Августин е бил приеман за православен учител по други въпроси дори от онези, които са се противопоставяли на учението му за благодатта.

Скоро след смъртта на бл. Августин (нач. на 431г.), Проспер Аквитански направил едно пътуване до Рим и помолил за авторитетното мнение на папа Целестин срещу онези, които критикували Августин. Папата не се произнесъл по замесените догматически въпроси, но изпратил до епископите на южна Галия писмо с тъй да се каже преобладаващото както

и "официалното" отношение към Августин в тогавашния запад: "С Августин, когото всички и навсякъде обичат и почитат, ние винаги сме били в общение. Нека се сложи край на този дух на очерняне, който за нещастие се разраства".

Августиновото учение за благодатта наистина продължило да причинява смутове в галската Църква през целия V век. Най-мъдрите мъже и от двете страни на спора, обаче, говорели умерено. Така, дори Проспер Аквитански, най-изявеният последовател на Августин в първите години след неговата смърт, в една от своите творби в негова защита ("Отговори за Августин върху възраженията на галските противници", VIII) признава, че Августин е говорил твърде сурово, когато казал, че Бог не иска всички да се спасят. Освен това, неговият по-късен (около 450г.) труд, "За призоваването на всички народи" разкрива, че собственото му учение се е смекчило значително преди смъртта му. (Някои се съмняват в автентичното авторство на Проспер, но съвременната наука го потвърди - виж превода на Проспер от ДеЛетер.) Тази книга си поставя за цел "да проучи каква съдържаност и умереност трябва да проявяваме в своите възгледи относно този сблъсък на мнения" (I, 1) и авторът наистина се опитва да предаде истината за благодатта и спасението по такъв начин, че да задоволи и двете страни и, ако е възможно, да сложи край на диспута. Всъщност, той набляга на това, че благодатта не задължава човека, а действа в хармония със свободната му воля. Предавайки основното в учението си, той пише: "Ако напълно прекратим всички кавги, които се пораждат в разгара на неумерените дискусии, ще стане ясно, че трябва със сигурност да се съгласим по три точки. Първо, трябва да признаем, че Бог иска всички да се спасят и да стигнат до познаване на истината. Второ, не може да има съмнение, че всички, които наистина стигат до познаване на истината и до спасение, го извършват не по силата на собствените си заслуги, а чрез ефективната помощ на Божествената благодат. Трето, трябва да признаем, че човешкото разбиране е неспособно да прозре до дълбините на Божиите съдби." (II, I). Това е "реформираната" версия на Августиновата доктрина, която най-накрая се наложила на събора в Оранж 75 години по-късно и сложила край на спора.³

Най-изтъкнатият от галските св. отци след св. Касиан, който поддържал православната доктрина за синергията, бил св. Фауст Рицки, монах от Лерини. Той написва трактат "За Божията благодат и свободата на волята", в който напада както "учителя на гибелта Пелагий", така и "заблудата на предопределението" (имайки предвид презвитера Луцидий). Също като св. Касиан, и той вижда благодатта и свободата успоредни една на друга като благодатта винаги съдейства на човешката воля за спасение. Той оприличава свободната воля на "малка кукичка", която се протяга и улавя

благодатта - един образ, който едва ли би успокоил крайните Августинисти, настояващи за една абсолютна "предварителна благодат". Описвайки произведенията на Августин в едно писмо до дякона Греций, той отбелязва, че дори "у най учените мъже може да се открие и нещо подозрително", но въпреки всичко, винаги се отнася почитателно към личността на Августин като го нарича *beatissimus pontifex Augustinus*, "преблажения архиепископ Августин". Освен това св. Фауст почитал деня на Августиновата кончина и съчиненията му съдържат и проповед за този празник (28 VIII).

Но дори умерените изявления на този изтъкнат св. отец не били приемливи за крайните Августинисти като африканеца Фулгенций Руспенски, който написал няколко труда за благодатта и предопределението срещу св. Фауст и дълго тлеещият спор продължил. Можем да разберем православния възглед за този спор в края на V век от колекцията биографични бележки на марсилския презвитер Геннадий, "За бележитите мъже" (продължение на едноименната книга на бл. Йероним). Геннадий, в своя труд "За Църковните догмати", се разкрива като последовател на св. Касиан по въпроса за благодатта и свободната воля и неговите коментари относно главните участници в спора ни дават добра представа за това, как защитниците на св. Касиан на запад се отнасят към проблема петдесет или повече години след кончината на Августин и на Касиан.

За св. Касиан Геннадий пише (гл. 62): "Той пишеше от дълъг опит и със завладяващ език, или ако трябва да се изразя по-точно, със смисъл в думите си и дела в подкрепа на словото си. (Той) покори всички възможни практически аспекти и то за всички видове монаси." Следва списък на произведенията му, заедно с всички глави от "Събеседвания", изброени поименно, което прави главата за св. Касиан една от най-дългите в книгата. Специално върху учението му за благодатта не се казва нищо, но св. Касиан ясно бива представен като православен св. отец.

За Проспер, от друга страна, Геннадий пише (гл. 85): "Считам за негова една анонимна книга срещу някои от съчиненията на Касиан, които Божията Църква приема като полезни, а той заклеява като зловредни; и наистина някои от възгледите на Касиан и Проспер за Божията благодат и свободата на волята се различават един от друг." Тук определено се изтъква православието на Касиановото учение за благодатта, а учението на Проспер се определя като различно от него; въпреки всичко критиката му към Проспер е умерена.

За св. Фауст Геннадий пише (86 гл.): "Той публикува един превъзходен труд - За Божията благодат, чрез която сме спасени, в който учи, че Божията благодат винаги подканя, предхожда и помага на нашата воля и каквато и

печалба да постигне свободата на волята чрез своите благочестиви усилия, тя не е нейна лична заслуга, а дар на благодатта." И малко по-нататък, след коментар и върху другите му книги: "На този превъзходен учител му вярват с възторг и му се възхищават." Очевидно, Генадий защитава св. Фауст като православен св. отец и по-точно защитава го срещу обвинението (често отправяно и срещу св. Касиан), че отрича "предварителната благодат". Последователите на Августин не могли да разберат, че православната доктрина за синергията изобщо не отрича "предварителната благодат", а само учи на нейното съдействие със свободната воля. Генадий (а и самият св. Фауст) специално потвърждават тази вяра в "предварителната благодат".

Сега нека видим какво има да каже Генадий за самия Августин. Нека не забравяме, че той писал през 80-те или 90-те години на V век, когато спорът върху Августиновото учение за благодатта продължавал вече около шейсет години, когато вече били разкрити и широко дискутирани грешките му по този въпрос и когато болезнените последствия от тези грешки станали явни във вече осъденото учение на Луцидий за предопределението.

"Августин, епископ на Ипонус Регина, човек прочут из целия свят със своята образованост и духовна, и мирска, неопетнен във вярата, чист в живота, написал толкова много книги, че не могат да бъдат събрани. Защото кой може да се похвали, че притежава всичките му съчинения или кой чете с такова усърдие, че да е прочел всичко написано от него?" Към тази възхвала на Августин някои ръкописи на това място добавят и забележката: "Поради което се изпълни за неговата продуктивност Соломоновата дума, че в многото говорене грехът е неизбежен" (гл. 39). Тази критика по адрес на Августин (независимо дали принадлежи на Генадий или на по-късен преписвач), не е по-тежка от тези на св. Касиан и св. Фауст и общо взето сочи, че учението на Августин не е свършено. Очевидно привържениците на пълното православно учение за благодатта през V век в Галия не считали Августин за нищо друго, освен за изтъкнат отец и учител, макар че сметнали за необходимо да посочат грешките му. Православното отношение към Августин продължава да бъде такова и до ден днешен.

В началото на VI век спорът върху благодатта се свел до критика на учението на св. Фауст, чиято "малка кукичка" на свободната воля продължавала да тревожи все още свръхлогичните последователи на Августин. Целият спор най-после приключил до голяма степен благодарение на усилията на един мъж, чието положение особено облагодетелствало окончателното помирение на двете страни. Св. Цезарин,

митрополит на гр. Арл, бил възпитаник на Леринския манастир, където бил най-строг аскет и последовател на монашеското учение на св. Фауст, когото никога не спрял да нарича светия, и в същото време той силно се възхищавал и дълбоко обичал бл. Августин и най-накрая получил отговор на молбата си към Бога, да умре в деня на Августиновата кончина (починал в навечерието на този ден, на 27 август, 543 година. Под негово председателство бил свикан събора в Оранж през 529 година, на който присъстващите четиринайсет епископа одобрили двамадесет и пет правила, съдържащи умерено променена версия на Августиновото учение за благодатта. Внимателно били избегнати неговите преувеличени определения за почти непреодолимата природа на благодатта, а учението му за предопределението изобщо не било споменато. Но отбележете, именно доктрината за "предопределение към зло" (до която някои стигнали като погрешно "логическо следствие" от Августиновото "предопределение към погибел"), била осъдена, а привържениците ѝ ("ако изобщо се намерят някои да вярват в такова долно нещо") - анатемосани.⁴

Православната доктрина на св. Касиан и св. Фауст не била цитирана на този събор, но не била и отхвърлена; тяхното учение за синергията просто не било разбираемо. Свободата на човешката воля била утвърдена, но в рамките на свръхлогическия западен възглед за благодатта и природата. Учението на Августин било поправено, но не била призната пълнотата на по-дълбокото източно учение. Ето затова учението на св. Касиан днес се явява като такова откровение за западните търсачи на Христовата истина - не, че учението на Августин в своята поправена форма е "грешно" (защото доколкото е възможно в неговите ограничени рамки, то учи истината), но учението на св. Касиан е едно по-дълбоко и по-пълно изразяване на истината.

Глава 5. Мнения от VI век - Изтока и Запада

Щом спорът за благодатта престанал да тревожи запада (изтокът му обърнал малко внимание тъй като там пелагианската ерес не получила широко разпространение), репутацията на Августин останала постоянна - именит учител на Църквата, добре познат и уважаван на запад и по-слабо познат, но също така уважаван и на изток.

Западното мнение за него може да се установи от произведенията на св. Григорий Двоеслов, папа Римски - православен св. отец признат и на изток, и на запад. В свое писмо до Инокентий, префект на Африка, св

Григорий пише (имайки предвид конкретно Августиновите коментари върху Библията): "Ако желаеш да се наситиш с прекрасна храна, чети трудовете на своя сънародник, блажения Августин, и не търси сравнение между нашата плява и неговото чисто зърно" (Писма, Книга X, 37). Другаде св. Григорий го нарича "св. Августин" (Писма, Книга II, 54).

На изток, където почти нямало основания да се обсъжда Августин (чиито трудове били все още слабо познати), мнението за него може най-ясно да се проследи на голямото събитие на този век, когато св. отци на изтока и запада се събрали заедно на [Петия вселенски събор](#), състоял се в Константинопол през 553 година. В протоколите на събора името на Августин се споменава няколко пъти. Така, на първото заседание на събора, пред събраните св. отци било прочетено писмото на императора, [св. Юстиниан Велики](#), което съдържа и следния пасаж:

"Ние заявяваме, че се придържаме стриктно към определенията на Четирите Събора и във всичко следваме св. отци Атанасий, Василий, Григорий (Богослов), Кирил, Августин, Прокъл, Лъв и техните писания върху чистата вяра" (Седемте Вселенски Събора, издание на Еердман, стр. 303).

Също и в окончателните "Определения" на събора, когато св. отци се позовават на авторитета на Августин по определен въпрос, те се обръщат към него по следния начин:

"Бяха прочетени няколко писма от приснопаметния Августин, който бляскаво сияе измежду африканските епископи..." (пак там, стр. 309).

И най-накрая, римският папа Вигилий, който бил в Константинопол, но не пожелал да присъства на събора, в своето "Определение", което издал няколко месеца по-късно (докато все още бил в Константинопол), най-после приемайки събора, оправдал своя отказ с примера на бл. Августин, за когото писал така: "Знае се, че нашите отци и по-специално блажения Августин, които наистина е бил блестящ тълкувател на Божествените Писания и майстор на латинското красноречие, се отказал от някои свои трудове, поправил някои свои изказвания и добавил, каквото бил пропуснал и после открил" (пак там, стр. 322).

Очевидно е, че през VI век бл. Августин е бил признат църковен отец, за когото се говори с голяма възхвала - възхвала, която не отслабва въпреки признанието, че понякога той учил неправилно и се налагало да бъде коригиран.

През по-късните векове откъса от писмото на св. император Юстиниан, в който той нарежда Августин между водещите св. отци на Църквата, бил цитиран от латински автори в богословските им диспути с изтока (протоколите на този събор били запазени само на латински) с определеното намерение да докажат авторитета на Августин и други западни св. отци във Вселенската Църква. Да видим как изтъкнатите източни св. отци от тези векове приемали бл. Августин като православен отец и в същото време предавали чак до наши дни истинското православно отношение към светители като Августин, които са изпадали в някои грешки.

Глава 6. Девети век - св. Фотий Велики

Богословското учение на бл. Августин (но вече не учението му за благодатта) станало спорно на изток за пръв път едва през IX век във връзка с прочутия спор за Филиокве-то (учението, че Св. Дух произхожда "и от Сина", а не само от Отца, както изтокът винаги е учел). Това бил първият случай, когато някаква част от богословското учение на Августин се подлагала на задълбочено изследване от византийски св. отец ([св. Фотий](#)) на изток – галските св. отци, които му се противопоставили във връзка с въпроса за благодатта, макар и да учили в духа на изтока, всички живяли на запад и пишели на латински.

Този спор през IX век е обширна тема, по която наскоро беше публикувана една доста информативна книга.⁵ Тук ще се занимаем само с отношението на св. Фотий към бл. Августин. Това отношение в основата си е същото като онова на галските св. отци от V век, но св. Фотий дава едно по-подробно разяснение за православно виждане по отношение на някой изтъкнат св. отец, който е допуснал грешки.

В едно свое съчинение, "Писмо до архиепископа на Аквилея" (който бил един от главните апологети за Филиокве-то на запад), св. Фотий отговаря на няколко възражения. На твърдението:

"Великите Амвросий, Августин, Йероним и неколцина други са писали, че Св. Дух произхожда и от Сина", св. Фотий отговаря: "Ако десет или дори два-сет св. отци са казали това, шестстотин заедно с неизброимо множество не са го казали. Кой обижда светите отци? Не са ли онези, които, свеждайки цялото благочестие на тези няколко св. отци до две-три думи и противопоставяйки ги на Съборите, ги предпочитат пред неизброимото войнство (на другите св. Отци)? Онези ли са, които избират като свои застъпници мнозинството св. отци? Кой обижда светите Августин, Йероним и Амвросий? Не е ли този, който ги кара да противоречат на нашия общ Господар и Учител, или е този, който не правейки нищо подобно, желае всички да следват постановленията на общия ни Владика?"

След това св. Фотий се обръща към следното възражение, типично за вечно тесногърдата нагласа на латинската логика: "Ако са учили добре, тогава всеки, който ги счита за св. отци, трябва да приеме тяхното виждане, а ако не са говорили благочестиво, тогава би трябвало да бъдат отхвърлени заедно с еретиците." Отговорът на св. Фотий срещу това рационалистическо изявление е пример за дълбочината, чувствителността и съчувствието, с които истинското Православие гледа на онези, които са грешали във вярата:

"Не е ли имало заплетена обстановка, която е принуждавала мнозина св. отци отчасти да се изразяват неточно, отчасти да говорят, приспособявайки се към обстоятелствата под атаките на неприятеля, а от време на време и от човешко незнание, на което също са били подвластни?... Ако някои са говорили неточно, или по някаква незнайна за нас причина, дори са се отклонили от правия път, но никой не ги е оспорил, нито ги е предизвикал да узнаят истината - ние ги приемаме в групата на светите отци, все едно, че не са го казали, заради техния праведен живот, всепризнатите им добродетели и вярата им, неопетнена в друго отношение. Обаче, ние не следваме тяхното учение, с което те са се отклонили от пътя на истината... Ние, макар и да знаем, че някои от нашите свети отци и учители са се отклонили от вярата на истинните догмати, не приемаме като доктрини онези области, в които те са се отклонили, но прегръщаме самите тях. Също и в случая на някои, които са били обвинявани, че учат за произхождане на Духа и от Сина, ние не признаваме онова, що противостои на словото на Господа, но не ги изхвърляме от ранга на светите отци."⁶

В по-късния си трактат, посветен на произхождението на Св. Дух, Мистагогия, св. Фотий говори по подобен начин за Августин и други, които са грешили по отношение на Филиокве-то и отново защитава Августин срещу онези, които неправилно го изправят срещу Преданието на Църквата като насърчава латинците да покриват грешките на своите отци "използвайки мълчание и благодарност". ("Фотий и Каролингите", стр. 151-3)

Учението на бл. Августин за Св. Троица, също както и учението му за благодатта, не попаднало в целта, не толкова поради грешка в някой определен аспект, защото ако беше познал пълното източно учение за Св. Троица, той навярно нямаше да учи, че Духа произхожда "и от Сина". Той по-скоро подходил към целия догмат от различна – "психологическа" – гледна точка, която не била толкова адекватна, колкото източния подход за изразяване на истината на нашето познание за Бога. Тук, както при благодатта и други доктрини, тесногърдият латински подход е не толкова "погрешен", колкото "ограничен". Няколко века по-късно, на изтъкнатия източен отец, [св. Григорий Палама](#), се удало да извини някои от латинските формулировки върху произхождението на Св. Дух (доколкото се отнасяло не до произхождението на Ипостаса на Св. Дух), добавяйки: "Не бива да се държим неприлично и напусто да се караме за думи."⁷ Но дори и онези, които са учили неправилно за произхождението на Ипостаса на Св. Дух (както е учил бл. Августин според св. Фотий), ако това е ставало преди въпроса да бъде из основи разгледан в Църквата и ясно да им е била представена православната доктрина, трябва да се третират снизходително и "да не се изхвърлят от ранга на светите отци."

Трябва да добавим, че сам бл. Августин напълно заслужавал любящото снизхождение, показвано от св. Фотий по отношение на неговата грешка. В заключението на своята книга, "За Троицата", той пише:

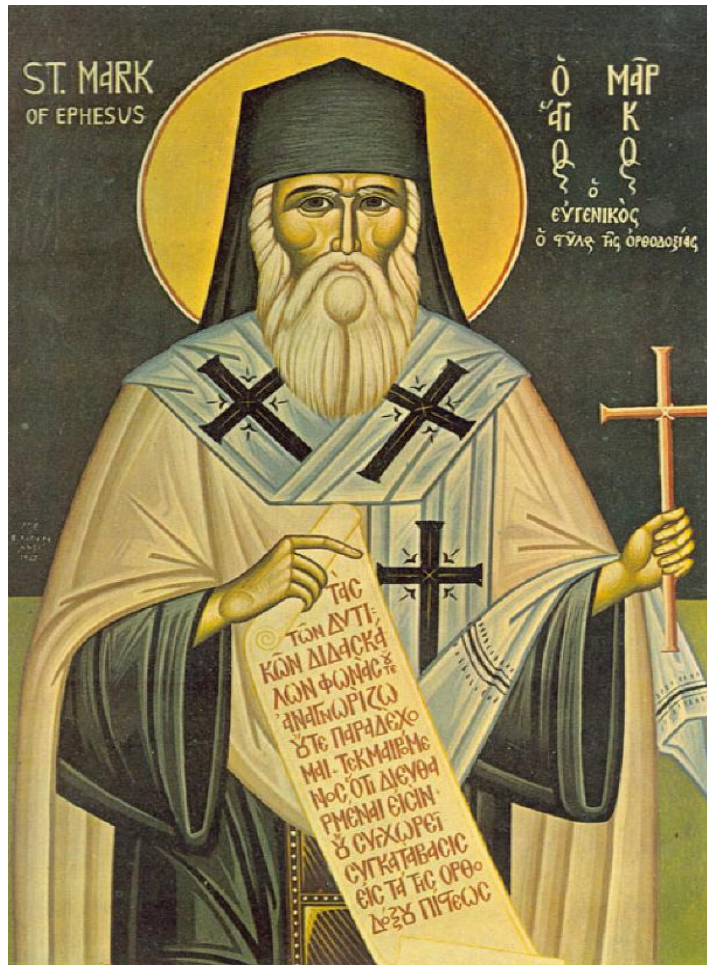
"О, Господи - Еднички Боже, Света Троице, нека онези, които са от Твоите, признаят всичко, което е от Тебе, в тези написани от мене книги, а ако нещо от себе си съм сложил, нека бъде извинено и от Теб, а и от всички Твои."

И така, когато през IX век била открита и станала предмет на спорове друга сериозна грешка на бл. Августин, православният изток продължил да го смята за св. отец.

Глава 7. По-късните векове - св. Марк Ефески

На Флорентинския събор през XVв. възникнала ситуация, подобна на тази, от времето на св. Фотий - латинците цитирали (понякога неправилно) Августин като авторитет в защита на различни доктрини като Филиокве-то и чистилицето, а един изтъкнат източен богослов им отговарял.

В първото си изявление към гърците, в подкрепа на очистителния огън латинците привели текста на писмото от император [св. Юстиниан](#) до св. отци от [Петия вселенски събор](#) (цитиран по-горе), като довод за вселенския авторитет на бл. Августин и други западни св. отци. На това [св. Марк](#) отговорил (в своето "Първо слово върху очистителния огън", гл. 7):

"Най-напред вие цитирате някои думи от Петия вселенски събор, които определят, че тези св. отци, чиито твърдения привеждате, трябва да бъдат следвани във всичко и изцяло да се приема всичко, което са казали; в това число са Августин и Амвросий, за които, се предполага, че са учили по-определено за този очистителен огън. Но тези слова са непознати за нас, защото не притежаваме книгата с протоколите на този събор, поради което молим да ни я предоставите, ако я имате на гръцки. Защото сме твърде изумени, че в този текст присъства и Теофил редом с другите учители; той е известен навсякъде не със никакви свои съчинения, а с лоша слава, поради лудостта му срещу Йоан Златоуст." ⁸

Само срещу Теофил, а не срещу Августин или Амвросий протестира св. Марк и отказва да го приеме като църковен учител. По-надолу в същия труд (гл. 8, 9) св. Марк изследва цитатите от "блажения Августин" и "божествения отец Амвросий" (една разлика, която често се запазва у православните св. отци и от по-късните векове) като отхвърля едни и приема други. В други свои съчинения на този събор св. Марк използва

същите тези трудове на Августин като православен източник (явно става въпрос за гръцки преводи, направени след времето на св. Фотий). В своите "Отговори на затрудненията и въпросите на кардиналите и други латински учители" (гл. 3) св. Марк цитира от "Разговори със себе си и За Троицата" като се обръща към автора с "блажени Августин" и успешно използва думите му срещу латинците на събора (Погодин, стр. 156-8). В едно съчинение, "Няколко силогистични глави срещу латинците" (гл. 34), той дори използва "божествения Августин", когато цитира удачно от труда му "За Троицата" (Погодин, стр. 268). Трябва да отбележим, че когато св. Марк цитира които и да било по-късни латински учители, които нямат авторитет в Православната Църква, той внимава да не им дава някаква титла или възхвала - нито "блажения", нито "божествения"; така Тома Аквински за него е само "Тома, латинския учител" (пак там, гл. 13; Погодин, стр. 251).

Също като св. Фотий, виждайки, че латинските богослови цитират грешките на определени св. отци срещу учението на цялата Църква, св. Марк счел за наложително да изяви православно учение за св. отци, които са сгрешили по някои въпроси. Той го прави по начин, сходен с този на св. Фотий, но не по отношение на Августин, чиито грешки опитал да изясни и да ги представи в най-добрата възможна светлина, нито на някой друг западен св. отец, а във връзка с един източен св. отец, който изпаднал в грешка, не по-малко сериозна от Августиновите. Ето какво пише св. Марк:

"Що се отнася до приведените думи на [св. Григорий Нисски](#), по-добре ще е да ги предадем на безмълвие и не ни задължавайте да ги изваждаме на показ заради собствената ни защита. Защото явно се вижда, че този учител се е съгласил с догмите на оригенистите и въвежда край на мъките." Според св. Григорий (продължава св. Марк), "ще има окончателно възстановяване на всички, дори на самите демони, за да може" казва той, "Бог да бъде всичко във всичко", както казва Апостолът. Доколкото тези думи също бяха цитирани между другите, като начало ще отговорим на тях, така, както сме били научени от отците си. Възможно е това да са изменения и добавки на някои еретици и оригенисти... Но ако светецът наистина е стоял на това мнение, то е било, когато това учение, бидейки предмет на спорове, не е било окончателно осъдено и отхвърлено от [Петия вселенски събор](#); и тъй няма нищо учудващо във факта, че той, бидейки човек е сгрешил при уточняване на истината, тъй като същото се е случвало и с мнозина преди него като [Иринея Лионски](#), [Дионисий Александрийски](#) и други...

И така, ако тези думи наистина са били изречени от прочутия Григорий по отношение на оня огън, те не указват никакво специално очистване (каквото би било чистилицето - б. ред.), а въвеждат едно окончателно очистване и възстановяване за всички; но те обаче, по никакъв начин не са убедителни за нас, които признаваме всеобщата присъда на Църквата и се водим от Божествените Писания, а не гледаме какво е писал всеки от учителите като свое частно мнение. А ако някой друг е писал нещо за някакъв очистителен огън, ние не считаме за нужно да го приемем." ("Първо слово върху очистителния огън", гл. 11; Погодин, стр. 68-9)

Латинците, очевидно, са били шокирани от този отговор и упълномощили своя най-изтъкнат богослов, испанския кардинал Хуан де Торквемада (чичо на известния Велик Инквизитор от испанската инквизиция), да отговаря от тяхна страна, което той сторил със следните думи:

"Григорий Ниски, без съмнение най-голям измежду учителите, по най-ясен начин е предал учението за очистителния огън... Но на нас това, което казвате, че бидейки човек, той можел да греши, ни се вижда твърде странно; защото и Петър и Павел, и другите апостоли, и четиримата евангелисти също са били хора. Да не споменаваме, че Атанасий Велики, Василий, Амвросий, Иларий и други гиганти на Църквата, също са били хора и следователно, можели са да грешат! Не смятате ли, че този ваш отговор надхвърля общоприетите граници? Защото тогава цялата вяра се олюлява и целият Стар и Нов Завет, предадени ни чрез хора, се подлагат на съмнение, понеже, ако следваме вашето твърдение, за тях е било възможно да сгрешат. Но тогава кое ще остане твърдо в Божественото Писание? Кое изобщо ще има здравина? Ние също признаваме, че е възможно човек да греши, доколкото той си остава човек и разчита на собствените си сили; но ако се води от Божия Дух и е проверен от съда на Църквата по въпросите, които се отнасят до общата вяра на догматическите учения, тогава всичко, писано от него, ние утвърждаваме като абсолютна истина." ("Отговори на латинците", гл. 4; Погодин, стр. 94-5)

Логичния завършек на това латинско търсене на "съвършенство" у светите отци е, разбира се, папската непогрешимост. Логиката на тази позиция е същата, както и на онези, които са протестирали срещу св. Фотий, че ако Августин и някои други са учили неправилно по който и да било въпрос, те трябва да бъдат "отхвърлени заедно с еретиците."

В отговор на тези твърдения св. Марк повтаря православния възглед, че "е възможно някой да е учител на Църквата и все пак да не казва всичко абсолютно точно, защото за какво са им били тогава на светите отци Вселенски събори?" - а на такива частни учения (противопоставени на непогрешимите Писания и Преданието на Църквата) "не трябва да вярваме

безрезервно, нито да ги приемаме без проучване." После той навлиза в големи подробности, за да покаже като използва много цитати от неговите трудове, че св. Григорий Ниски наистина е учил според приписваната му грешка, която не е нищо друго освен отричане на вечните мъки в ада и всеобщо спасение, и дава последната дума за авторитетно мнение по този въпрос на самия Августин.

"Че само каноничните Писания са непогрешими е потвърдено и от бл. Августин чрез думите, с които той пише на Йероним: "Такава чест и почитание подобава да се оказва само на книгите от Св. Писание, определени като "канонични", защото аз непоколебимо вярвам, че никой от авторите, които са ги писали, не е сбъркал в нищо... Колкото до други писания, без значение колко голямо е било достойнството на техните автори в святост и знание, четейки ги, аз не приемам учението им за истина само въз основа на това, че те така са писали и мислили."

После в писмото си до Фортунат (св. Марк продължава да цитира Августин) той пише следното:

"Не трябва да считаме преценката на човек, макар и да е бил православен и да се е ползвал с много добро име, за същия по сила авторитет като каноничните Писания, до такава степен, че да смятаме за недопустимо поради почитта, която дължим на такива люде, да осъдим и отхвърлим нещо в техните трудове, ако се случи да открием, че те са учили нещо различно от истината, до която, с Божия помощ, сме стигнали ние или някои други. Така се отнасям аз към писанията на други люде; така бих желал да се отнася читателя по отношение и на моите". (св. Марк, "Второ слово върху очистителния огън", гл. 15-16; Погодин, стр. 127-132)

Така, последната дума върху бл. Августин принадлежи на самия Августин и действително през вековете православната Църква го е третирила точно както е искал.

Глава 8. Съвременни мнения за Бл. Августин

Православните отци от по-нови времена продължават да се отнасят към бл. Августин по същия начин както св. Марк и с неговото име не е свързан никакъв спор. В Русия поне от времето на [св. Димитрий Ростовски](#) (началото на XVIII век), обичайното обръщение към него - "бл. Августин",

вече било отдавна установено. Тук можем да кажем няколко думи за тази титла.

В ранните векове на християнството, думата "блажени" по отношение на човек със свят живот била повече или по-малко взаимозаменяема с думата "свети". Това не е било в резултат на някакво официално "канонизиране", което не съществувало през онези векове, а по-скоро било основано на народната почит. Така, към св. Мартин Турски (IV век), един неоспорим светец и чудотворец, ранните автори като например св. Григорий Турски (VI век), се обръщат понякога с "блажени", а понякога със "свети". И тъй, когато през V век св. Фауст Рицки се обръща към Августин с "преблажения"; св. Григорий Велики през VI век – с "блажени" и "свети", а св. Фотий през IX век – със "свети", всички тези различни титли означават едно и също: че всички признавали Августин за един от онези, които били всеизвестни със своето учение и святост. През всички векове на запад бил честван неговия празник; на изток, където за западни светци не се спазвали определени празници, той просто бил считан за св. отец на Вселенската Църква.

По времето на св. Марк Ефески думата "блажени" вече се използвала за св. отци с по-нисък авторитет от великите св. отци – така той се обръща към "блажени Августин", но "божествения Амвросий"; "блажени Григорий Ниски", но "Григорий Богослов, велик измежду светиите", макар че той по никакъв начин не е изцяло последователен в тази си употреба.

Дори в нашето съвремие думата "блажени" има малко неясна употреба. В руското богословие "блажени" може да се отнася за признати отци на Църквата, около които е имало спорове (Августин и Йероним на запад, Теодорит Кирски на изток), също за Христа ради юродиви – канонизирани или не, или като цяло за неканонизирани свети люде от последните векове. Дори и днес в Православната Църква няма точно определение какво означава "блажени" (за разлика от римокатолицизма, където определението за "блажен" е точно установено) и всеки "блажен", който има свое място в православния календар на светците като Августин, Йероним и мнозина Христа ради юродиви, могат също да бъдат наричани и "свети". В руската православна литература рядко се използва "св. Августин", а почти винаги – "блажени Августин".

В по-нови времена вече има многобройни преводи на трудовете на бл. Августин на гръцки и руски и той е добре познат в православния изток. Със сигурност обаче, някои негови съчинения като антипелагианските му трактати и "За Троицата" трябва да се четат с повишено внимание - също такава внимание, с каквото православните вярващи четат "За душата и

възкресението" на св. Григорий Ниски, както и някои други негови творби.

Изгъкнатият руски св. отец от края на XVII век, св. Тихон Задонски, цитира от творбите на бл. Августин (главно от "Разговори със себе си") като от православен св. отец, макар, разбира се, неговите основни отечески авторитети да са източните св. отци и преди всичко св. Йоан Златоуст⁹. В Русия Августиновите Изповеди заемат почетно място сред духовните православни книги и дори са имали решаващ ефект за отхвърлянето на света от известния отшелник Георги Задонски в началото на XIX век. Когато в своята младост той служел като военен и водел един изключително затворен живот в подготовка за постъпване в манастир, Георги бил толкова привлечен от дъщерята на един полковник, че решил да поиска ръката ѝ. Припомняйки си своето желание да се оттегли от света, той изпаднал в криза на объркване и нерешителност, с която накрая се справил като се обърнал към светоотеческата книга, която четял в момента. Той сам описва този момент: "Бях вдъхновен да отворя книгата, която лежеше на масата, като си мислех: Ще последвам това, което прочета от първо отваряне. Отворих Изповедите на Августин. Прочетох: 'Жененият се грижи за световни работи - как да угоди на жената, а нежененият се грижи за Господни работи - как да угоди Господу. 'Забележете колко е вярно! Каква разлика! Мисли трезво, избери по-доброто, не се бави, решавай, действай – нищо не те спира. И реших. Сърцето ми се изпълни с неизказана радост. Душата ми пееше. Умът ми сякаш беше в небесно блаженство."¹⁰ Това преживяване силно напомня собственото обръщане на бл. Августин, когато той решил да отвори посланията на св. ап. Павел и да последва съвета на първия откъс, върху който попаднат очите му (Изповеди, VIII, 12). Трябва да отбележим, че духовният свят на бл. Георги Задонски е бил изцяло този на св. отци на Православието, както научаваме от книгите, които е чел: Жития на светиите, св. Василий Велики, св. Григорий Богослов, св. Тихон Задонски, отечески коментари върху Библията.

В съвременната Гръцка църква ситуацията е почти същата. Гръцкият богослов от XVIII век, Евстратий Аргенти, в своите антилатински трудове като "Трактат върху безквасния хляб", използва Августин като отечески авторитет, но и отбелязва, че той е един от св. отци, които изпаднали в някои грешки, макар без да спрат да бъдат отци на Църквата.¹¹

В края на XVIII век св. Никодим Светогорец включва житието на бл. Августин в своя Синаксар или сборник от жития на светиите, тъй като до тогава той не е бил включван в източния календар, нито в такива сборници с жития. Само по себе си това не било нищо особено, понеже Августин се

явявал само едно от стотиците имена, които св. Никодим добавил към доста непълния православен календар от желание да отдаде по-голяма слава на Божиите угодници. Водена от същото желание през XIX век Руската църква добавила името на Августин от Синаксара на св. Никодим към собствения си календар. Това изобщо не представлява някакво "канонизиране" на бл. Августин, защото на изток той никога не е бил считан за нещо по-различно от светец и отец на Църквата; това е просто въпрос за обогатяване на църковния календар – процес, който продължава и в наши дни.

През XX век името на бл. Августин може да се намери в някои православни календари най-често под датата 15 юни (заедно с бл. Йероним), а понякога и на деня на неговата кончина, 28 август. Като цяло, гърците го приемат с по-малко резерви от руснаците, което например, може да се види от календара на една от старокалендарните гръцки църкви, където той е наречен не "бл. Августин" както в руския календар, а "св. Августин Велики".

Руснаците обаче, питаят голяма любов към него, дори и да не го удостояват с титлата "велики". Когато станал архиепископ на Западна Европа, Йоан Максимович му оказал особена почит (заедно с много други западни светци) като поръчал в негова чест да бъде съставена специална служба (каквато не съществувала дотогава в славянските Минеи) и тази служба била официално одобрена от Синода на Руската Задгранична Църква под председателството на митр. Анастасий. Архиеп. Йоан, където и да се намирал, всяка година отслужвал тази празнична служба в деня на бл. Августин.

Навярно най-уравновесената критическа възхвала на бл. Августин от последно време може да се намери в Патрологията на архиеп. Филарет Черниговски, която беше вече цитирана няколко пъти. "Той е упражнявал изключително широко влияние в своето, а и в по-късно време. Отчасти обаче, не бил разбран, отчасти не изразил точно мислите си и дал повод за спорове." (т. III, стр. 7). "Притежавайки логичен ум и изобилие от емоционалност, японският учител все пак не притежавал в същото изобилие и метафизичен ум; в трудовете му има много находчивост, но малко оригиналност в мисленето; много добра логическа постройка, но малко извисени идеи. По този начин не може да му бъде приписана безупречна богословска начетеност. Августин е писал за всичко, също както Аристотел, но за превъзходни творби могат да бъдат считани само систематичните му разработки по различни теми и нравствените му размишления... Най-високото му качество е дълбокото, искрено благочестие, с което са изпълнени всичките му трудове." (пак там, 35 стр.)

Измежду нравствените му съчинения, които архиеп. Филарет оценява най-високо, са "Разговори със себе си", неговите трактати, писма и проповеди върху монашеския подвиг и добродетелите, върху грижите за мъртвите, върху молитвите към светците, върху почитането на мощите и, разбира се, неговите прочути Изповеди, "които без съмнение могат да разтърсят всекиго до дъното на душата му с искреността на своето разкаяние и да го сгреят с топлината на благочестието, което е така нужно по пътя на спасението." (пак там, 23 стр.)

"Спорните" моменти от догматическите трудове на бл. Августин понякога са привличали такова внимание, че нравствената страна, на неговото творчество е била почти пренебрегвана. Но неговото основно значение за нас днес е навярно точно като отец на православното благочестие - нещо, с което той е преизобилствал. Наистина, съвременните учени често се разочароват, че един "интелектуален гигант" е бил и такова "типично дете на своята епоха, дори в неща, където това не би следвало да се очаква от него"; за тях е чудно как той се вмества в пейзаж, така наситен със сънища, демони и духове и вярата му в чудеса и видения разкрива доверчивост, която днес им се струва невероятна. Тук бл. Августин се разделя с днешните "изтънчени" богослови, но е в единение с необразованите древни християни, както и с всички св. отци на изтока и запада, които без оглед на различните пропуски и теоретични несъгласия в някои доктринални пунктове, са притежавали, дълбоко християнски сърца и души. Точно това го прави неоспорим православен св. отец и отваря непреодолима бездна между него и всичките му инославни "последователи" от по-късните векове; точно това го сродява и с всички, които в наши дни се придържат към истинското християнство, Светото Православие.

Но по много доктринални въпроси бл. Августин се разкрива като истински православен учител. Специално трябва да се спомене неговото учение за хилядолетното царство. Той след като бил въввлечен в една доста спиритична форма на хилиазъм в първите си години като християнин, след това станал един от изявените борци срещу това учение, по което както тогава, така и сега са се увличали толкова много еретици, които четат Откровението на св. ап. Йоан по един твърде буквален начин, а не в съответствие с Преданието на Църквата. В православното тълкувание, което е преподавал и бл. Августин, "хилядата години" на Откровението (20 : 1-6) представляват цялото време от Първото до Второто Идване на Христос, когато дяволът е наистина "вързан" (до голяма степен ограничен в силата си да изкушава верните) и светиите царуват заедно с Христа в благодатния живот на Църквата. ("Божият град", кн. XX, гл. 7-9.)

В иконографията чертите на бл. Августин са доста характерни. Почти сигурно един стенопис от VI век в Латернската библиотека в Рим се базира на негов портрет приживе – това навярно е и най-ранната оцеляла негова икона; същото измършавяло и аскетично лице с рядка брада се появява и в една икона от VII век, която го изобразява заедно с бл. Йероним и св. Григорий Велики. Иконата в един ръкопис от Тур (XI век) е по-стилизирана и все пак очевидно се базира на същия оригинал. По-късните западни изображения губят всякаква връзка с оригинала (както е ставало с почти всички ранни западни светци) и го изобразяват просто като средновековен или съвременен латински прелат.

Бележка върху съвременните хулители на Бл. Августин

През XXв. православно богословие преживява едно "светоотеческо съживление". Несъмнено, в това "съживление" има доста положителни неща. През последните векове някои православни учебници са излагали определени доктрини с отчасти западна (по-точно римокатолическа) терминология и уклон и не са успели да оценят достойно някои от най-дълбоките православни св. отци, особено от по-ново време (св. Симеон Нови Богослов, св. Григорий Палама, св. Григорий Синаит). "Светоотеческото съживление" на XX век поне отчасти коригира тези недостатъци и освободи православните академии и университети от някои ненужни "западни влияния", присъстващи в тях. В действителност, това се явява продължение на православно осъзнаване, започнало през XVIII и началото на XIX век от св. Никодим Светогорец, св. Макарий Коринтски, бл. Паисий Величковски, московския митрополит Филарет и др. в Гърция и Русия.

Но това "светоотеческо съживление" си има и отрицателна страна. Най-малко, в XX век то е било и си остава едно предимно "академично" явление: абстрактно, отдалечено от ежедневието, белязано с печата на дребнавите страсти на съвременния академичен свят - чувство на превъзходство, самодоволство, липса на милосърдие в критикуването на чуждите възгледи, формиране на партии и клики от "осведомени" личности, запознати с това, кои възгледи са "модерни" и кои - не. Някои учени изпитват такова страстно увлечение по "светоотеческото съживление", че откриват "западно влияние" накъдето и да се обърнат; те стават свръхкритични към "латинизираното" Православие от последните няколко века и изпитват крайно презрително отношение към някои от най-уважаваните православни учители от тези векове (както и към

съвременните и дори към древните), заради техните "западни" виждания. Такива "ревнителни" дори и не подозират, че подкопават православната почва под собствените си нозе и свеждат непрекъснатото православно предание до една тясна "партийна принадлежност", която само малка група от тях споделя (по общо мнение) с "великите отци" на миналото. В този случай "светоотеческото съживление" идва в опасна близост с един вид протестантизъм.¹²

През последните години бл. Августин стана жертва на тази отрицателна страна на "светоотеческото съживление". Нарасналото теоретично познаване на православното богословие в наши дни (противопоставено на богословието на св. отци, което е било неразривно свързано с християнския живот) произвежда маса критики по адрес на бл. Августин заради доктриналните му грешки. Някои студенти богослови дори специализират "разпердушиване" на бл. Августин и неговото богословие и то така, че едва ли някой би повярвал, че той все още се счита за отец на Църквата. Понякога такива студенти влизат в открит конфликт с православни учени богослови от "старата школа", които са изучавали някои от недостатъците на Августиновото учение, но го приемат като един от многото св. отци, без да му отделят особено внимание. Тези, последните, са по-близко до православното отношение към бл. Августин, предавано през вековете, докато другите са виновни в това, че преувеличават грешките му, вместо да ги извиняват (както са постъпвали св. отци в миналото), и на тяхната академична "правота" често липсва онова истинско вътрешно смирение и благородство, които бележат автентичното предаване на православната вяра от баща на син, а не само от професор на студент. Нека проследим само един пример на това неправилно отношение на някои съвременни богослови към бл. Августин.

Православен свещеник и преподавател в богословско училище, изпитало "светоотеческото съживление", изнася лекция за разликите между източната и западната нагласа. Обсъждайки "пагубните изкривявания на християнската нравственост" в съвременния запад и по-конкретно, фалшивия "пуританизъм" и чувството за "съвършенство", той заявява: "Аз не мога да проследя извора на тази представа. Само знам, че Августин вече я е въвеждал в употреба, когато, ако не се лъжа, той казва в своите изповеди, че след кръщението си вече нямал сексуални помисли. Не искам да подлагам на съмнение Августиновата искреност, но за мен е напълно невъзможно да приема неговото твърдение. Смятам, че той казва това, защото вече е имал представата, че бидейки християнин, това предполагало той да няма сексуални помисли. В същото време разбирането на източното християнство е съвършено различно." (The Hellenic Chronicle, Nov. 11, 1976, p. 6) Тук Августин се е превърнал чисто и просто в

изкупителна жертва, върху която се струпват всички възгледи, смятани за "неправославни" или "западни" - всичко гнило в запада трябва в крайна сметка да идва от него! Дори се счита за възможно, противно на всички закони на учтивостта, да се четат мислите му и да му се приписва възможно най-примитивното мислене, което не се среща и сред най-прясно обърналите се към Православието в наши дни.

Разбира се, в действителност бл. Августин никога не е правил подобно изявление. В Изповедите си той е достатъчно откровен да говори за "лъстивите вълнения", които все още са в него и "докъде съм в тая моя беда" (Изповеди, X, 30); също и учението му за сексуалната нравственост и за борбата срещу страстите като цяло е идентично с това на източните св. отци от неговото време като и двете са доста по-различни от съвременното западно отношение, което лектора справедливо посочва като погрешно и нехристиянско. (В интерес на истината, обаче, благодатно освобождаване от изкушенията на плътта е било дадено на някои св. отци - ако не на запад, то поне на изток; виж The Lausiac History, гл. 29, където в резултат на ангелско посещение, на египетския аскет Илия било дадено такова освобождение от похотите, че той можел да заяви: "Страст не идва повече в ума ми.")

Няма нужда сами да ставаме толкова груби в осъждането на подобни изкривявания на "светоотеческото съживление" - в наши дни толкова неточни и противоположни идеи, много от които напълно чужди на Църквата, се проповядват от името на християнството и дори на Православието, че човек лесно може да извини онези, чиито православни възгледи и оценки понякога са неуравновесени, стига те наистина честно да търсят чистотата на вярата. Самото това изследване върху бл. Августин ни показва, че такова е и отношението на св. отци на Православието към онези, които са грешили във вярата. Има много още да се учим от щедрото, благосклонно и простително отношение на тези св. отци.

Където има грешки, ние, разбира се, трябва да се стремим да ги поправим - трябва да се борим със "западното влияние" на нашето време, трябва да не повтаряме грешките на древните св. отци. Колкото до бл. Августин в частност, няма съмнение, че учението му в доста случаи е пропуснало целта: по отношение на Св. Троица, благодатта и природата, и други доктрини. Неговото учение не е "еретическо", то е преувеличено, а именно източните св. отци са преподавали истинските дълбоки доктрини на християнството по тези въпроси.

До известна степен грешките на Августиновото учение са грешки на западната нагласа, която като цяло не схванала християнското учение толкова дълбоко, колкото изтока. Св. Марк Ефески прави една конкретна

забележка на латинските богослови във Ферара - Флоренция, която може да се приеме като обобщение на разликите между изтока и запада: "Виждате ли колко повърхностно се докосват до значението вашите учители и как не проникват в смисъла като, например, Йоан Златоуст и Григорий Богослов, а и други светила на вселенската църква?" (Първо слово върху очистителния огън, гл. 8; Погодин, 66 стр.) Във всеки случай някои западни св. отци като св. Амвросий, св. Иларию Поатийски, св. Касиан наистина проникват дълбоко и са в духа на изтока, но като цяло източните св. отци действително са учили по-дълбоко и по-проникновено по различните християнски доктрини.

Това, обаче, не ни дава никакви основания за какъвто и да било "източен триумфализъм". Ако ще се хвалим с великите си св. отци, нека внимаваме да не станем като юдеите, дето се хвалели с пророците, които сами пребили с камъни (Мат. 23:29-31). Ние, последните християни, не сме достойни за наследството, което те са ни завещали; не сме достойни дори отдалеч да гледаме възвишеното богословие, което те са и преподавали, и живяли. Ние цитираме светите отци, но сами нямаме техния дух. Като цяло дори може да се каже, че обикновено тези, които вдигат най-силна врява срещу "западното влияние" и най-малко прощават на онези, чието богословие не е "чисто", са сами най-заразените със западни влияния, и то често от неподозирани щамове. Духът на очерняне на всички, които не са съгласни с нечии "правилни" възгледи, независимо дали става въпрос за богословие, иконопис, църковни служби, духовен живот и каквото и да било друго, днес се е превърнал в нещо твърде обикновено и често има катастрофални резултати, особено сред новообърналите се към православната вяра, за които тя е нещо съвсем необичайно. Дори и сред "православните народи" този дух се е настанил здраво (очевидно резултат на "западно влияние!"), както може да се види от неотдавнашния неуспешен опит в Гърция да се отрече светостта на св. Нектарий Пентаполски, един известен чудотворец от нашия век, защото се предполагало, че учил неправилно по някои доктринални въпроси.

Днес всички ние православни християни, независимо дали източни и западни, живеем в едно "западно пленничество" (само да сме достатъчно честни и искрени да си го признаем), по-тежко от всичко, познато на нашите св. отци от миналото. В предните векове западното влияние може и да е произвеждало някакви теоретични доктринални постановки, на които е липсвала прецизност, но днес "западното пленничество" обгръща и дори управлява самата атмосфера и самия дух на нашето Православие, което често е теоретично "правилно", но бедно на истинския християнски дух, на неизразимия аромат на истинското християнство.

Нека тогава бъдем по-смирени, по-любящи и по-великодушни в подхода си към св. отци. Нека проверката на нашето приемство от непрекъснатото християнско предание от миналото да бъде не само старанието ни да бъдем доктринално точни, но и любовта ни към хората, които са ни го завещали, към които със сигурност принадлежат както бл. Августин, така и св. Григорий Нисийски, въпреки техните грешки. Нека останем в съгласие с големия наш източен св. отец св. Фотий Константинополски и "да не приемаме като доктрина онези области, в които те са се отклонили, но да прегърнем хората."

А бл. Августин наистина може да научи на нещо нашето "правилно" и "точно", но студено и безчувствено православно поколение. Сега е "на мода" възвишеното учение на Филокалията, но колцина от онези, които четат тази книга, са преминали преди това през АБ-то на дълбокото разкаяние, на сърдечната топлина и истинското православно благочестие, които сияят от всяка страница на прославените Августинови Изповеди? Тази книга, историята на личното обръщане на бл. Августин, никак не е изгубила значението си и днес - пламенните християни ще открият в нея голяма част от собствения си път през грехове и грешки към Православната Църква, както и противоотрова срещу някои от съвременните изкушения към новоповярвалите. Без пламъка на истинската ревност и благочестие, които се разкриват в Изповедите, нашата православна духовност е мошеничество и подигравка и участва в духа на идващия антихрист също толкова сигурно, колкото и доктриналното отстъпничество, което ни заобикаля отвсякъде.

"Ти палиш в човека радостта да Те прославя: че си ни създал за Тебе, и неспокойно е сърцето ни, докле не намери в Теб покой." (бл. Августин, Изповеди, I,1)

Притурка. Кратко житие на бл. Августин

Св. Августин е роден в Тагасте в околностите на Нумидия през 354-та година сл. Хр. Неговата благочестива майка Моника се постарала да му даде християнско възпитание. Макар че бил надарен с весел и талантлив ум, в младостта си той отказвал да следва майчините увещания. Той бил вече зрял мъж, когато бил кръстен от св. Амвросий Медиолански. След смъртта на майка си, той раздал всичката си собственост на бедните, прегърнал монашеството и в продължение на три години се подвизавал в уединение и жестока борба. През 391-та година Ипонският епископ

Валериан го произвел в свещенически сан (противно на волята му), а през 395-та година Валериан настоял той да бъде ръкоположен за негов заместник. Валериан починал и в продължение на трийсет и пет години Августин бил най-дейният пастир на Ипон. Със своите проповеди и съчинения той надвил еретика Пелагий.

Св. Августин мирно починал на 28 август, 430-та година на 76-годишна възраст. Той бил изтъкнат учител и плодотворен писател на Църквата, както бил наречен на Седмия Вселенски Събор.

Базирано на гръцкия Миней и Патрологията на архиеп. Филарет Черниговски, част III, стр. 18.¹³

Бележки

1. "On the Character of European Civilization", in Complete Works of I.V.Kireyevsky, Moscow, 1911, in Russian, vol. 1, pp. 188-189.
2. Archbishop Philaret Chernigov, Historical Teaching of the Fathers of the Church, in Russian. St. Peterburg, 1882, vol. 3, pp. 33-34.
3. Виж Проспер Аквитански, De vocatione omnium gentium (За призоваването на всички народи), преведена от П. деЛетер, The Newman Press, Westminster, Maryland, 1952.
4. J. C. Ayer, A Source Book for Ancient Church History, New York, 1922, p. 475.
5. Richard Haugh, Photius and the Carolingians, Nordland, Belmont, Mass., 1975.
6. Photius and the Carolingians, pp. 136-7; някои пасажии са добавени от руския превод на архиеп. Филарет Черниговски, т. 3, стр. 254-5.
7. See Rev. John Meyendorf, A Study of Gregory Palamas, The Faith Press, London, 1964, pp. 231-2.
8. Архимандрит Амвросий Погодин, Св. Марк Ефески и Флорентинската Уния, издание на руски, Джорданвил, Н. Й., 1963, стр. 65-6. Понататъшните цитати са също от тази книга, която съдържа пълния превод на съчиненията на св. Марк Ефески.

9. Виж Надежда Городецки, Св. Тихон Задонский, Crestwood, N.Y. 1976, p. 118

10. Еп. Никодим, Руски аскети от XVIII и XIX век, издание на руски, Москва, 1909, Септ. том, стр. 542-3.

11. Виж Timothy Ware, Eustratius Argenti, Oxford, 1964, pp. 128.

12. За критика срещу един такъв резултат от "светоотеческото съживление" виж о. М. Помазански, "Литургичното богословие на о. А. Шмеман", The Orthodox Word, 1970, №6, стр. 260-280.

13. Месецослов на Православната Църква, 15 май, компилиран от Ив. Косоларов, второ издание, И. Г. Анихина, Симбирск, 1880 г., стр. 277.

Преводът е направен по изданието:
Fr. Seraphim Rose, "The Place of Blessed Augustine in the Orthodox Church"
© St. German of Alaska Brotherhood, 1983; Platina CA, 1983
Книгата можете да поръчате online директно от издателя [St. Herman Press](#).

webmaster@pravoslavieto.com